

Nicolao reperiretur esse solutum, effectualiter solvant sine diminutione aliqua; quæ libræ undecim emolumento dicti sui comitatus cedant pro reparatione balnearum de Laporetta, prout eidem ex-litteris apostolicis reperitur esse concessum: ac etiam prædictæ universitates et homines pro salario universitatis dictarum terrarum annis singulis solvere debeant, juxta ordinem consuetum vicariis pro tempore deputatis, et imposterum deputandis per habentes ad hoc facultatem, libras quinquaginta duas, solidos tredecim, et denarios quatuor plenariam a residuo ejus, quod pro toto tempore præterito et usque ad tempus provisionis apostolicæ, ut præmittitur, factæ, dictæ universitates et homines

solvere tenerentur occasione prædicta remissionem, liberationem, et exemptionem concedendo. Et insuper præfatum decretum, ut præmittitur, insertum per nos dignanter inspectum in omnibus suis partibus ultra præmissa auctoritate nostræ legationis confirmamus et approbamus, et etiam de novo conscripta in eo concedimus; mandantes domino thesaurario, defensoribus haveris civitatis Bonon. et aliis, ad quos spectat, tam presentibus quam futuris, ut prædicta omnia observent, et ab aliis inviolabiliter faciant observari.

Datum Bononiæ, etc. die 20 Novembris 1450, Indictione 3, pontificatus D. Nicolai papæ V anno quarto.

ΜΙΧΑΗΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΘΡΗΝΩΔΗΣ ΕΧΩΝ ΠΡΟΙΜΙΟΝ ΕΠΙ Τῶ ΘΕΙΟΤΑΤῶ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΙ Τῶ ΑΙΔΕΣΙΜΩΤΑΤῶ ΚΑΡΔΗΝΑΛΕΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΑΒΙΝΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤῶ ΠΑΤΡΙΑΡΧῆ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

MICHAELIS APOSTOLII BYZANTINI

ORATIO FUNEBRIS LAMENTABILE HABENS PROOEMIUM IN DIVINISSIMUM BESSARIONEM REVERENDISSIMUM CARDINALEM SANCTÆ SABINÆ ET SANCTISSIMUM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM.

Ergo erat in fatis ut, post plurimas illas calamitates et sacræ mihi que charissimæ patriæ expugnationem et exilium, vix dum recreatus, et hunc intolerabilem nuntium audirem. Sapientissimum nostrum et divinissimum dominum et fautorem, quem gentes et civitates, ecclesiæque et principatus consiliarium et præsidem in omnibus habere exoptabant, ex hominibus, heu! inopinato fuisse sublatum! O longi temporis infortunia et subitæ rerum conversiones refluentis fortunæ, quid hoc jamdudum concoquentes nostra ætate perfecistis, cum vel ante vel nostra post tempora liceret? Annon dignam, ut par fuit, ultionem a nobis sumpsit summus rerum moderator per eas quæ processerunt calamitates? an et ultimam hanc quasi debitam superinduxit; ut cum ipsa et vitam nobis, heu! utinam eriperet!

(1) Ἀναλαμβάνειν ut ἀναφέρειν ἑαυτὸν, recreari sich erholen. Hippocrat. περὶ γυν. II, pag. 267, 28.

Ἐμελλον ἄρα μετὰ τὰ πολλὰ ἐκείνα δεινὰ, καὶ τῆς ἱερᾶς καὶ φίλης μοι πατρίδος τὴν ἄλωσιν καὶ ἀνάστασιν μόλις (1) ἀναλαβὼν ἑμαυτὸν, καὶ ταύτην πευσσεῖσθαι τὴν ἀνύποιστον ἀγγελίαν, τὴν σοφύτατον ἡμῶν καὶ θεϊότατον δεσπότην καὶ κηδεμόνα, ὃν ἔθνη καὶ πόλεις, ἐκκλησίαι τε καὶ ἀρχαὶ ἐξόμβουλον καὶ προστατὴν ἐπόθουν ἔχειν διὰ παντὸς, ἐξ ἀνθρώπων, οἱμοὶ! παρ' ἐλπίδα γενέσθαι. Ὡς δυσκλήρῃαι τοῦ μακροῦ χρόνου καὶ περιπέτειαι καὶ παλιρροίαι! τί τοῦτο τυρεύουσαι ἀνωθεν ἐφ' ἡμῶν τετελέκατε, ἔξδν (2) πρὸ ἡμῶν γε ἢ μεθ' ἡμᾶς; ἢ οὐχ ὡς ἔοικεν ἀξίαν δίκην ἔλαθε παρ' ἡμῶν ὁ ταμίης, ταῖς προλαβούσαις τῶν ξυμφορῶν, καὶ ὡς προσήκουσαν ταμειύων ταύτην ἐπισήνεγκε τελευταίαν, ἵνα εἴη ταύτη καὶ τὸ ζῆν ἡμᾶς ὡς ὑφελον ἀφαιρήσεται. Ὡς εἴπερ τοῦτό γε ἦδειν, τοσοῦτοις ἐς τόδε περιπεσόντα

(2) Cum liceret. Exempla ad Viger. 359. — Parum humano hæc Noster: sed indulget doctori.

* Hanc orationem Græce edidit Georg. Gustav. Pöhlhorn, Lipsiæ 1792, cum Georgii Gemisti laudatione funebri Cleopæ Augustæ. Interpretationem latinam addidimus. Vide tomum superiorem in Pietbo. 1c.

δεινοῖς, καὶ ταύτην δοῦναι δίκην ἐξωλεσάτην, ἥδιστα ἂν εὐχαιμὴν ἐν τῷ (3) τότε κατακαῆναι, τῇ τῶν Ἀχαιμενιδῶν τομωτάτῃ μαχαίρᾳ ἢ φαύλῃ τύχῃ περιγενόμενον, μυρίων ἀξίας θανάτων ὑφίστασθαι ξυμφοράς. Κρεῖσσον γὰρ ἐσάπαξ, κατ' Εὐριπίδην, θανεῖν. ἢ τὰς ἀπάσας ἡμέρας πάσχειν κακῶς.

Ὡ τῶν γινομένων ὀξυωπέστατον βλέπεις! ὦ οἰκονόμῃ σοφώτατε τῶν ὀφ' ἡλίον τῶν ὀπὲρ ἡλίον, τί τὸν φανότατον πυρσὸν τῆς οἰκουμένης ἀπέσβεσας! μᾶλλον δὲ, τί τὸν ἡλίου φαιδρότερον ἐξέκοψας ὀφθαλμόν! Οὐ θεοσεφίης ἐτύχασεν ὢν; οὐ προστάτης τῆς Ἐκκλησίας; οὐ μισοπόνηρος; οὐ φιλοδίκαιος; οὐ σοφώτατος; οὐ ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διέπρεπεν; οὐ τοῖς δεομένοις καθημέραν ἐπήρκει; οὐκ ἀνατιμάκτους ὀσημέραι θυσίας διετέλει ποιῶν; οὐχ ὅτι ἂν εἶποι τις ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ φιλόθεον; Ὡ σοφία καὶ ἀρετὴ καὶ παιδεία, τίς ὑμῶν τὴν ἐστίαν διέλυσεν, ἀριστά τε ἀπεξεσμένην καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ἐνῆν! οὐ γὰρ μόνον τὴν σοφίαν τάνδρως καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν κοσμιότητα Ἕλληνας καὶ Ῥωμαῖοι θανατάσαντες ἔχουσι, καὶ ὅσοι τὸν τούτων ἀγαπῶσι ζυγὸν καὶ ὀπὸ τούτων ἰθύνονται, ἀλλὰ καὶ Βρεττανοὶ καὶ Κίμβριοι καὶ Γερμανοὶ, Κελτοὶ τε καὶ Γαλάται καὶ Ἰσπανοὶ, Ἕλιονός τε καὶ Ἴθηρες καὶ Κελτίθηρες, ξυνελόντι τε φάναί, ἅπαν γένος Ἑλληνικόν τε καὶ βάρβαρον, παρ' ὧν καὶ κλέος ἐκτήσατο οὐρανόμηκες, καὶ μνήμην ἐντεῦθεν, ὡς οἴομαι, ἔξει παντὸς τοῦ χρόνου τὴν φύσιν υπερνικήσουσαν.

Φεῦ! τίς μου τὴν ἐλπίδα τῶν καλῶν ἀποτεφρώσας κατήσχυσε! τίς μου τὸν τροφέα τῶν παιδῶν ἀφείλετο! τίς μου τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας καὶ τῆς ξυμμόρου ταύτῃ πενίας ἔρχετο λαθῶν τὸν παρήγορον! Οὐδὲν μοι πρὸς τοῦτο τὰ πατρίδος λελόγισται, οὐδὲν ἀποβολὴ παιδῶν καὶ ὀρφανία πατέρων, οὐδὲν οἰκῶν καὶ χρημάτων ἀπώλεια, οὐκ ἄλλο γε οὐδὲ ἐν τῶν, ὅσα λύπην καὶ νόσον καὶ ὅσα σύστοιχα τούτοις τοῖς τάλασιν ἀνθρώποις ἐπάγουσιν ἐπερχόμενα. Ὡ σοφώτατε Βησσαρίων, τὸ αἰδέσιμον ἔμοιγε καὶ γλυκὺ καὶ καύχημα καὶ πρᾶγμα καὶ ἕνομα, οἷος ὦν ἡμῖν εἶτα τέθνηκας, οἷμοι! ὅς οὐχ ὥσπερ μοι δεσπότης ὀμιλῶν διετέλεις, οὐχ ὡς εὐεργέτης ἢ ὡς σοφώτατος, ἀλλ' ὡς ἴσος τὴν τύχην καὶ ὡς ὀφείλων μοι, ἢ καὶ ὡς ἕνια τῶν ἡθῶν καὶ δογμάτων τῆς φιλοσοφίας εἰδότες.

Εἶθ' ἐμοὶ ταῦτα λέγοντι νῦν ὅττ' αὐτὰ καὶ νεῦρα καὶ σὰρξ μύες τε καὶ ἀδένες καὶ χόνδροι καὶ μυελὸς καὶ πᾶν μοι τῶν χυμῶν θεόθεν μεταβληθεῖν τὸ σύστημα πηγαῖ δακρῶν γενόμενον! ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως κατ' ἀξίαν θρηνησάει τὸν ἡγεμόνα τῶν λόγων καὶ τῆς σοφίας αὐτῆς, τὸν Πλάτωνος εὐγλωττότερον καὶ Δημοσθένους δεινότερον, τὸν Θεουκιδίδου τὸν ὄγκον (4)

(3) De excidio Constantinopolis cogitat. Constantinopolis a Turcis occupata est 1453 d. 29 Maii. Ἀχαιμενιδῶν h. e. Persarum pro: Turcarum, quos sære. Conf. Pontanus ad Phronziam. l. 1, cap. 23,

ileo, hoc quidem si prævidissem me tanta in mala nunc incursum et has funestissimas daturum poenas, libentius optassem tunc temporis comburi, Achæmenidarum acinace interemptum, quam in miseram delapsam fortunam sexcentis peiores moribus subire calamitates. Satis est enim, ut ait Euripides, semel mori quam cunctis diebus male perpeti.

O tu qui perspicacissimo ea quæ sunt oculo conspicis! O sapientissimo eorum, quæ sub sole sunt et super solem, dispensator, ad quid splendidissimam orbis faciem exstinxisti? Vel potius quare illum solo fulgentiorem oculum eruisti? Nonne pietatis cultor erat? Nonne Ecclesiæ defensor? Nonne malorum osor? Nonne iustitiæ amans? Nonne sapientissimus? Nonne suis virtutibus orbem universum decorabat? Nonne æque quotidie opitulabatur? Nonne incrementa, quotquot eunt dies, sacrificia indesinenter faciebat? Nonne quidquid dici potest et boni, et iusti, et religiosi? O sapientia, virtusque et disciplina, quis vestrum dissolvit domicilium ita optime perpolitum, ut aliter non liceret? Hujus enim viri sapientiam et omnem reliquam decorem non modo Græci et Romani et quicumque eorum jugum amant ab illis reguntur in admiratione habent, sed et Britanni et Cimbri et Germani, Celtæque et Galli atque Hispani, Pæonesque et Iberos ac Celtihæres, atque, ut uno verbo dicam, Græcicum genus omne et barbaricum, apud quos gloriam adeptus est quæ eorum usque perlingat et memoriam exiude, ut reor, habeat quæ omnis temporis naturam abunde sit superatura.

Ehco! quis mihi bonorum spem in cineres reductam confudit? Quis mihi puerorum nutritiam abstulit? quis mihi senilis ætatis et consociæ senio paupertatis rapuit consolatorum? Nihil mihi ad hoc reputate sunt res patriæ civitatis, nihil liberorum amissio, nihil patrum orbitas, nihil domorum et pecuniarum jactura, neque quidquam aliud horum quæcumque dolorem et morbum et his afflicta miseris hominibus ingruendo afferunt. O sapientissime Bessarion, venerandum certe mihi et dulce decus et res et nomen, qualis fuisti nobis et deinde, heu mihi! mortuus es! qui mecum non quasi dominus conversari perseverasti, non quasi benefactor aut sapientissimus, sed quasi qui fortuna æqualis et mihi debitor esses, vel etiam quasi cum sciente non nihil philosophiæ morum et dogmatum.

Utinam mihi hæc dicenti nunc ossa et nervi atque caro musculique et adipis et cum medulla cartilagineis et omnis in me succorum concretio divinitus transmutata in lacrymarum fontes diffluere! Aliter enim non satis digno deslerò possim litterarum ipsiusque sapientie principem illum, Platone disertorem, vehementiorem Demosthene, sua in

p. g. 255. Μαχαίρα genus armorum Persis olim usitatissimum. Xenoph. de Re Equ. XII, ii, 1. γ. κοπὴς Cyrop. I, 2, 9.

(4) Ὀγκος sublimitas. Παρά γε μὴν τοῖς ῥήτοσι

concinnavit orationibus majestate et pulchritudine, Thucydidæ sublimitati tenebras offundentem, illum qui insolubilibus syllogismorum conclusionibus nequaquam se ab Aristotele et Chrysippo superatum esse demonstravit, omniumque cardinalium ipsiusque Patris patrum velint nolint, decus et corona fuit.

Nunc adesse oporteret Orpheam, Musæumque et Homerum, nunc Gorgiam et Lysiam et Anaxagoram, nunc Pherecyden, Pythagoramque et Platonem, ut in virum virtutum exemplar et imaginem hymnos et funebres orationes et epigrammata conscriberent, si tamen et illi hymnis euni celebrare pares esse possent. Mihi vero, cum sim unus, cum sim inuicillius, et tamen præconium contexere audeam et monodiam decantare funebrique oratione denique prosequi, quis non jure succenseat? Quare in nos non jacentur convicia, qui ea que attingere non possumus et supra vires sunt attentamus? Sed nihil horum mihi curæ est, dummodo in sermones, ut vivens, ita certe et post mortem libenter accipias.

Porro illi erat patria quæ post regnam urbem urbium fuit regina Trapezus antiquissima et Græca civitas a philosophis in sexcentis scriptorum locis decantata: et quibuscumque inter ipsos cordi fuit prospere se habentem ordinare civitatem, legibus bene constitutam, florentem litteris, recte in omnibus dispositam, si pro forma et exemplari Trapezuntem proposuerunt.

Parentes autem non ex nobilibus erant et fortuna insignibus, sed manu et artificio victum transigebant, victum, ut ego quidem reor, justiore divitioreque tyrannorum victu dynastarumque, qui gentes et civitates imperio tenent et dirigunt: illi namque homines iisdem affectionibus inditos ex iisdem procreatos sanguinibus, et iisdem quibus ipsi fortunis et casibus obnoxios, ex liberis servos vi faciunt, atque tributa vectigaliaque et exactiones solvere cogunt, et non præbentibus neque habentibus unde præbeant extrema militantur, et Plato ipso qui cæcus est ac dicitur cæciores in eos rabie efferantur. Hi autem, etsi nihil horum omnium habentes sint, honeste tamen et secundum naturam vivunt, copiosius quam divites propriis ex laboribus egenis opem ferentes, peregrinos hospitio suscipientes, alacriorique animo ignem accendunt, unguunt oleo, vestimentis induunt et accumbere faciunt.

Postquam vero in pueritiam provectus est, optima nota signatum cum a parentibus secum assumpsit

τὰ ἐγκώμια — τὸν μὲν ὄγκον καὶ τὸ ὕψηλόν ἐξ ἅπαντος περιέχει. Long. de Subl., VIII, 5.

(5) Πῶς ἂν τοῦδε τὸ ὕψ' (αὐτοῦ) λεγόμενον πορῶν Ὀμηρος ἤκουσεν, ἢ Δημοσθένης, ἢ πῶς ἂν ἐπὶ τοῦτο διατέθησαν; Longin. de Subl. XIV, 2. Magis adhuc tamen Manuel Palæologus in Oratione in Theodor. ap. Combefisium (Patrol. t. CLVI). — Ποῖα τις γλώσσα, ποῖα φωνή, νοῦς δὲ τίς ἢ φρόνησις ἀρκέσειεν ἂν ὑμνήσαι; οὐδ' εἰ συνέλοιεν

τῶ μεγέθει καὶ κάλλει τῆς σφετέρως τῶν λόγων ξυθέσεως ἀποκρύψαντα, τὸν τοῖς ἀλύτοις τῶν συλλογισμῶν ξυμπεράσμασιν οὐδὲν τι ἑαυτοῦ διεννησάτω Ἀριστοτέλη καὶ Χρυσίππῳ ἀποφάναντα, τὴν κόσμον καὶ στέφανον ἀπάντων τῶν καρδινάλιων καὶ αὐτοῦ γε δὴ τοῦ πατρὸς τῶν πατέρων, κἄν εἰ μὴ θέλοιεν τινες, κἄν εἰ θέλοιεν.

Nūn ἐχρῆν περιεῖναι Ὀρφέα καὶ Μουσῆον καὶ Ὀμηρον, νῦν Ἰοργίαν καὶ Λυσίαν καὶ Ἀναξαγόραν, νῦν Φερεκύδην καὶ Πυθαγόραν καὶ Πλάτωνα (5), ἔν' ὅπως ὕμνους ξυμβαλεῖν τῇ εἰκόνι τῶν ἄρετων καὶ γ' ἐπιταφίους καὶ γ' ἐπιγράμματα, εἴπερ ἄρα καὶ τούτοις ἐπικτὰ γε τὰ τῆς ὑμνήσεως. Ἐμοὶ δ' ἐνὶ τε ὄντι καὶ τοιοῦτι γε ὄντι, τῶν πρὸς ἐλόγιον κατατολιμῶντι καὶ μονοῖδιον ἐγχειροῦντι, καὶ λόγοις ἐπιταφίοις τὸ τελευταῖον προπέμποντι, τίς οὐκ ἔν εἰκότως ἐπιτιμήσειεν, ἢ τίς οὐκ ἐπὶ ἡμᾶς λοιδορίων φείσεται ἂν τῶν ἀνεπίκτιον ἐπιχειροῦντας καὶ ὀπίρδυναμιν; Ἀλλ' οὐ μοι μέλει τῶν τοιοῦτων γε οὐδενός, αὐτοῦ σου μόνον δεχομένου τοῦ λόγου ὡσπερ ἀσμίνας περιόντος οὕτως ἀμείλει καὶ μετὰ θάνατον.

Τούτοις μὲν δὴ πατρὶς ἐτύγγανεν οὕσα ἢ μετὰ τὴν βασιλευσά βασιλῆς τῶν πόλεων (6) Τραπεζοῦς, πόλις ἀρχαιοτάτη καὶ Ἑλληνική, καὶ μυριαχῆ τῶν λόγων ἀδομένη τῶν φιλοσόφων, καὶ ὅσαι δὲ ἐμέλησε τούτων καλῶς κοσμησθαι πράττουσαν πόλιν, εὖ τε ἔχουσαν νόμων, εὖ τε ἔχουσαν λόγων, εὖ τε τοῖς πᾶσι διακειμένην Τραπεζοῦντα τύπον προὔθεταίκεσαν καὶ παράδειγμα.

Πατέρες δὲ, οὐ τῶν εὖ γεγονότων καὶ περιφανῶν τὰ ἐς τύχην, ἀλλ' ἑαυτοῖς τὸν βίον ποιουμένων χειρωναξίαι, βίον, ἴσ' ἐγῆμαι, δικαιότερον καὶ θεϊότερον τῶν ἐν τυραννίσι καὶ δυναστείαις ἔσθῃ καὶ πόλεις διεπόντων καὶ ἰθύνόντων· εἴπερ ἐκεῖνοι μὲν ἀνθρώπους ταυτοπαθεῖς, κακὰ τῶν ὁμοίων ὄντας αἰμάτων, καὶ ταῖς αὐταῖς αὐτοῖς τύχαις καὶ πάθει περιπίπτουσας, δούλους ποιῶσιν ἐξ ἐλευθέρων ἀνάγκῃ, καὶ δασμούς καὶ φόρους καὶ συνεισφορὰς τελεῖν αὐτοῖς ἐπιτίθενται, καὶ τοῖς μὴ παρέχουσι καὶ οὐκ ἔχουσι τὰ ἔσχατα ἀπειλοῦσι, καὶ (7) τυφλοῦ γε ὄντος καὶ λεγομένου τοῦ Πλούτου τυφλόταροι ὄντες λυτῶσι περὶ αὐτῶν. Ὅντι δὲ τῶν τοιοῦτων ἀπάντων, οὐχ ὅτι γε οὐδὲν εἰσιν ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ εὐσχημῶς καὶ κατὰ φύσιν βιοῦσιν εὐπετίστερον τῶν πλουσίων, ἐκ τῶν σφετέρων πόνοιον ἐπαρκούντες τοῖς δεομένοις, καὶ τοῖς ξένους ὑποδεχόμενοι, προθυμότερον τε ἐναύουσι πῦρ, καὶ ὕδωρ θερμὸν αὐτῶν καταχέουσιν, ἐλαίῳ τε ἀνατριβουσι καὶ περιβάλλουσι καὶ ἐγκατακλίνουσι.

Παραγγεῖλαντα δὲ εἰς παιδίων καὶ κόμμα φαινόμενον ἀγαθὸν προσελάθετο μὲν παρὰ τῶν πατέρων

ὁμοῦ πᾶσα συγγραφή τε καὶ ποιησις, Νέστερις τε καὶ Ὀδυσσεὺς καὶ Ἀντήνορες καὶ οἱ τῶν ρητόρων πάντες χοροὶ, καὶ Πυθαγόραι καὶ Πλάτωνες καὶ οἱ κατ' αὐτοῦς ἅπαντες.

(6) Τραπεζοῦς πόλις Ἑλληνική οἰκουμένη ἐν τῇ Ἐὐξεινῇ πόντῳ, Σινωπέων ἀποικία. Χρυσόμ. Αἰαβ. IV, 8, 22.

(7) Cæcum fluxerunt veteres divitiarum deum. Vide Aristoph. Plut. ol. ο'.

αὐτὸν δὲ τῶν ἱεροφαντῶν μέγιστος Τραπεζοῦντος (8) Δοσίθεος πᾶν τοι πολλαῖς λιταῖς καὶ δεήσεσι λόγοις τε αὐτὸν ἐκπαιδεύειν καὶ ἅμα θεῖσθαι υἱὸν τοῦ κατὰ φύσιν ἐπικουδέστερον· ἐπεὶ δ' αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐπήρει παλινοδρομήσειν ἐς τὸ Βυζάντιον, ξυνεπηγάγετο καὶ τὴν παῖδα τῆς ἀρετῆς τὸ κάλλος ἐπιφερόμενον, μετ' οὐ πολὺ δ' ἄγων ἐναγχείρισε διδασκάλῳ, τὸν μὲν βίον ἀδιαβλήτῳ, τὸν δὲ τρόπον ἀνεπιλήπτῳ, τὴν δ' ἐμπειρίαν δεξιωτάτῳ, εὖ μάλα εἰδῶς, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἐν ἀνθρώποις καλῶν φύσει τε ἐστὶν ἀθέβαια καὶ ὀλιγοχρόνια, παιδεία δὲ μόνη τῶν ἐν ἡμῖν ἀθάνατον τε καὶ ἀναφαίρετον.

Οὗ δ' οὖν ἐπόθει μάλα τυχεῖον, θάπτεον ἢ πᾶσι γε κατ' ἐλπίδα, μελέτη τε καὶ γνῶσις καὶ εὐφυῖα συναγῆχε μὲν τὴν πρώτην τέχνην καὶ ἀναγκασίαν ταῖς μετ' αὐτήν, συναγῆχε δὲ ποιητικὴν τὴν πολυσχιδῆ, εὐπορον οὖσαν χρῆμα καὶ θαυλίεσ, τῇ τε χορηγίᾳ τῆς γλυυτέρας, τῷ τε πλήθει τῶν ὀνομάτων, πάντα ἱκανῆν δηλῶσαι τὰ βουλήματα τῆς ψυχῆς, καὶ ὅποιον ἢ ἔργον ἢ σχῆμα ἢ πάθος ἢ μέγεθος ἕκαστος κέκτηται τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ θεῶν, ἐναργῶς πάντα καὶ ῥᾶστα διασημαίνουσαν. Ῥητορικὴν δὲ γε τὴν πυρρῆς μένος πνεύουσαν, εἰ καὶ Ἰλαρῆς αὐτῆς καὶ ἠθικῆς ἐτύγγανεν ὄν, πολὺ τῶν ἄλλων διεύερεν ἐν τε βουλαῖς ἐν τε δίκαις καὶ ἐπιδείξεσιν. Ἐπεὶ δ' αὐτῷ ταῦτα εἶχε καλῶς καὶ ἤπερ ἐβούλετο, λογικῆς τε ἔδῃ καὶ ἠθικῆς ἀπεθύμησε καὶ τοὺς περὶ φύσεως μετιένχι λόγους καὶ ἰδεῶν, καὶ τῆς ἐφέσεως ἐπημοίρησεν οὐ πᾶν τοι πολλῶ καὶ διὰ μακροῦ. Ἐτι τε αὐ καὶ τῶν μαθηματικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν οὐ πολλῷ τινι χρόνῳ, Πλήθωνα ἔχων καθηγεμόνα, τὰ κάλλιστα ξυναγῆχε. Τὰ δ' ἄλλα, ὡς περιττὰ τοῖς εὐσεβοῦσι καὶ ἀχρηστικ, τοῖς βουλομένοις παρήκεν ἐπιζητεῖν. Οἷόν τι δὴ οὖν περὶ ταῦτα ἔχοντος τοῦ ἀνδρῆς καὶ εἰς μερίζοντος ἐαυτὸν τῇ μὲν πρὸς λόγους, ὧν ἀνευ τυφλῆς ἢ βίης, τῇ δὲ πρὸς ἀσκησιν πολιτείας θεοπροποῦς, ἦκεν ἐκείνος φθάσας ὁ χρόνος, ὁ τοῖν γενοῖν ἐκατέρωθεν (9) ἐπέραστος, ὅς τὰ διεβρίωγόντα γένη συνῆψε καὶ τὴν παλαιὰν ἐχθραν ἐκείνην διέλυσεν. Ἐπηγάγετο δὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν, τῶν ἐν βίῳ τὰ κάλλιστα γε καὶ ξυμφορώτατα.

Ὡ πῶς ἀδύνατον ταῦτα καὶ μέτειμι καὶ διέξειμι ἢ πῶς τῷ δυστήνῳ μου ὀφθαλμῷ κατεξηρανθήτην, καὶ φρένη (10) πάντα περιέσχε τὰ μέλη μου, ἢ ὅτι τὸ αἷμα τῆς λύπης ξυσταλὲν περὶ τὸν ὄνυχον, οὐκ ἀλόγως τὰ ἔξω κατεστερέφωσι. Τότε δὴ οὖν εἰς ἀνδρα παραγγείλαντα τὸν γενναῖον, ἀρχιερεῖα γενέσθαι τῆς πολυμνήτου Νικαίας, καὶ παρεκάλεσαν καὶ ἠνάγκασαν. Τὶ τὸ ἐντεῦθεν ἀπῆρκαν ἐς Ἰταλίαν σύναμα τῷ γαληνοτάτῳ (11) ἡμῶν βασιλεῖ καὶ τῷ τότε τὰς ἡλίας τῆς Ἐκκλησίας ἰθύνοντι, καὶ ξυμπάση τῇ

maximus antistitem Trapezuntius Dositheus, quem multis omnino precibus obsecrationibusque et verbis institueret, simulque in filium sibi adoptaret et quidem longe gloriosorem eo qui secundum naturam genitus. Cum autem ipsi in mentem venisset Byzantium remeare, secum adduxit et puerum virtutis pulchritudinem prae se ferentem, nec multo post magistro, cuius vita irreprehensa, incorruptique mores, ob experientiam peritissimo in manus tradidit, apprime sciens cetera quae sunt in hominibus bona parum esse firma et brevissimi temporis, disciplinam vero in nobis immortalem esse et quae auferri nequeat.

Porro hi cujus magno tenebatur desiderio assecutus, omnium spiritibus, studio, mentis acumine et bona indole primam artem illam, ceteris omnibus quae eam sequuntur necessariam condidit; condidit et multiplices poeticas partes, ut quae sit ars locuples et copiosa, lingua apparatu et nominum multitudine omnes animi sensus exprimeret valens, et qualem vel operationem, vel habitum, vel affectionem, vel magnitudinem sortitus sit hominum aut etiam deorum unusquisque dilucide omnino et facillime commonstrans. Tunc in rhetorica, quae vim ignis spirat, etsi comis ipse et moratus, ceteros sive in deliberando, sive in causis dicendis, sive in demonstrandi genere longe superabat. Cum autem haec optime et ex voto calluit, logicam porro et ethicam et eas quae sunt de natura et ideis scientias discere in desiderio habuit, et quo res bene successit, quin tamen multum prorsus nec diu studuisset. Mathematicarum vero artium et scientiarum, brevi quidem tempore, Plethonem habens ducem, optima quaeque percepit. Sed reliqua, quasi supervacua plenitudo colentibus et inutilia, his qui vellet inquirenda dimisit. Ergo ille de rebus ita se habente viro et bifariam curas partito, hinc quidem in litteras, sine quibus caeca est vita, illinc vero in exercitationem instituiti quo Deo digne vivitur, venit tandem tempus illud, utrisque populis desideratissimum, quod disruptas gentes coadunavit et antiquam illam dissolvit inimicitiam, pacemque et concordiam, res omnium quae sunt in vita pulcherrimas et utilissimas reduxit.

Hic qui sine lacrymis illa tracto et enarro? Quam ob causam miserissimi oculi mei sunt exsiccati, et omnia membra mea horrore coerecta, nisi quia sanguis prae dolore circum praecordia conerectus exteriora mea non absque ratione induravit? Eo igitur tempore virilem in aetatem progressum nobilem nostrum civem, ut celeberrimam Nicam archiepiscopus serget et rogaverunt et coegerunt. Exinde, una cum serenissimo imperatore nostro et cum eo qui tunc temporis Ecclesie habenas regerat,

(8) De Dositheis variis egit Fabric. bibl. Gr. III, 5, 11. Vol. II, p. 88 seq.

(9) Orientalem et Occidentalem Ecclesiam significat.

(10) Φρένη h. l. horror febrilis. Alex. Aphrod.

Psalm. 2, 16.

(11) Joannes Palaeologus III: si de Concilio Ferrariensi hic sermo est, qui certus est. Vid. Acta hujus syn. Sely. Syropuli pag. 59. Const. Iconcs ap. Lambec. VIII, p. 504.

cumque omni Orientalis Ecclesie senatu, in Italiam vela fecit. Qui vero illuc convenerant, voluerunt utrique ex utrisque populis optimos quosque suæ ipsorum causæ patronos deligi, et hunc unum ex illis in primis elegerunt. Quam multa autem dixerit, quamque multa conscripserit in sacra illa divinissimaque synodo et in ea quæ alia in parte Italiae est habita, senserunt et ii quicumque tunc illic aderant, senserunt et ii quibus curæ fuerunt ea quæ postmodum gesta sunt, sentient vero etiamnum qui volent, cum liceat plurimas et optimas viri orationes manu usurpatis perlegere.

O quam multi tunc in admiratione te habuerunt! quam multi propter te genti nostræ gratulati sunt! quam multi te sole felicissimum patrem beatum prædicaverunt et laudaverunt! quam multi divinissimo Dositheo, tuæ institutionis causa, sanctissima sunt apprecati! Porro propter hæc et his adhuc plura, te Romani cardinalis dignitate decorarunt, et insuper te patriarcham ejus quæ non ita multo antea, tibi nubi civitatum regina fuit constituerunt. Quin imo dignus es judicatus qui ad summum et divinissimum Romani pontificatus apicem eveheris, et quidem evectus esses nisi fuisset impedimento nostræ gentis infelicitas, vel potius Dei omnia pervidentis oculus alia in futurum repouens quæ hominum scientia capere non potest.

Illum vero, cum talis ac tantus esset, nature concedere coactum, ex hac mortali et corruptibili vita in incorruptam et immortalem transtulit Deus; quippe haud digni sumus qui diu tanto decore frucremur.

Non me quidem latet, amicissimi viri, homines plerisque nullam existimare dolorem acriorem eo qui ad mortem ducit; ego vero bonis nullam esse suavioram censeo voluptatem quam ex hac vita migrationem; quia, cum sint quasi in carceralibus custodiis, compedibusque et suppliciis detenti, ab illis educti ad immortalem jucundissimamque vitam transmigrant, et eos Deus pateros sibi constituit, sedis alios quidem altioris, alios autem inferioris, juxta uniuscujusque certaminum mensuram, dignitate remunerans.

Verum perversi homines, voluptatis veterno obruti, quasi graviore potu per totam vitam inebriati, pro inmarcescibili prato hunc carcerem habent neque vincula dissolvi cupiunt, quippe qui iustitia hæc supernis præponant. Mibi autem neque de his neque

γερουσία τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας; Οἱ δὲ φθασάντων ἠθούλοντο παρ' ἑκατέρωθεν ἑκάτεροι τοῖν γενοῖν, τοὺς ἀρίστους ἑαυτῶν ξυνηγόρους ἐλόμενοι καὶ τοῦτον ἕνα τούτων προείλοντο. Καὶ ὅσα μὲν εἶπεν, ὅσα δὲ ξυνεγράψατο ἐν τε τῇ ἱερᾷ ἐκείνῃ καὶ θειοτάτῃ (12) ξυνόδῳ ἐν τε ἄλλῃ πῃ τῆς Ἰταλίας, ἦσθοντο μὲν καὶ ὅσοι τότε παρήσαν ἐκεῖ, ἦσθοντο δὲ αὐτῶν, καὶ οἷς ἐμέλησε τῶν μετὰ ταῦτα γεγενημένων, αἰσθήσονται δὲ καὶ νῦν οἱ βουλόμενοι, ἐξὴν πολλοῦς τε καὶ καλοῦς λόγους ἀναλαβόντας διεξαθεῖν τοῦ ἀνδρός.

Ὡ πόσοι σε τότε διὰ θαύματος ἤγον! πόσοι διὰ σὲ τὸ γένος ἐμακάρισαν τὸ ἡμέτερον! πόσοι τὸν εὐτεκνότητάν σου πατέρα καὶ εὐδαιμόνισαν καὶ ἐπήνεσαν! πόσοι Δοσιθέῳ τῷ θειοτάτῃ τῆς περὶ σὲ κηδεμονίας ἔνεκεν ἠβξάντο τὰ βελτίω! διὰ τοῖ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω γε τούτων καὶ τῷ τοῦ καρδηνάλως σὲ Ῥωμαῖοι τιμηθήκεσαν ἀξιώματι, καὶ ἔτι γε τῷ τοῦ πατριάρχου τῆς μικρῆς πρόσθεν, οἱμοι! βασιλευούτης (13) τῶν πόλεων. Πρὸς δὲ γ' ἐπὶ τούτοις καὶ ἀξιος ἐκρίθης (14) τῆς ἀκρας καὶ θείας τῶν Ῥωμαίων ἱεραρχίας, καὶ μέντοι καὶ γένοιο ἂν, εἰ μὴ τοῦ γένους ἡμῶν ἡ κακοπραγία ἐκόλυτε· μᾶλλον δ' ὁ τοῦ Θεοῦ πανδραχέστατος ὀφθαλμὸς ἄλλα ταρμειόμενος, ὧν γνώσις ἀνθρώπων νισθῆσθαι οὐ δύναται.

Τοιοῦτον δὲ ὄντα καὶ τηλικούτον ἐκ τοῦδε τοῦ φθορτοῦ βίου καὶ (15) ἐπικήρου ἐς ἀκήρατον καὶ σφθορτον μετέστησεν ὁ Θεὸς τῇ φύσει παραχωρήσαντα, ὡς οὐκ ἀξίων ὄντων ἡμῶν, τσοῦτου κάλλους ἀπολαύειν μέχρι πολλοῦ.

Οἶσθα μὲν αὖν, ὧ ἑταιρότατοι ἄνδρες, ὡς οἱ πλείστοι γε τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ μίαν ὁδὸν ἑπιπονωτέραν ἠγοῦνται τῆς ἀγούσης ἐπὶ τὸν θάνατον· ἐγὼ δὲ οὐδὲ μίαν ἠγοῦμαι κρείττω γε ἤζονην τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀγαθοῖς τῆς τοῦ βίου τοῦδε ἀπαλλαγῆς. Ὅτι γε ἐν φρουραῖς ὄντες καὶ πέδαις καὶ τιμωρίαις ὡς ἐν δεσμωτηρίῳ, τῶν τοιούτων ἀπαλλαγέντες, εἰς ἀθάνατον βίον καὶ τερπνότερον μεταβαίνουσι, καὶ ὁ Θεὸς (16) παρέδρους ἑαυτῷ ποιεῖται δι' ἀρετῆν, χώρος τε τοὺς μὲν ἀμείνονος, τοὺς δὲ ἐλάττονος ἀξίων, κατὰ τὸ μέτρον ἑκάστῳ τοῦ ἀγωνίσματος.

Οἱ δὲ μοχθηροὶ τῶν ἀνθρώπων, ὑφ' ἡδονῆς καρωθέντες, ὡς ἂν ὑπ' ἰσχυροτέρου πόματος κατεχόμενοι δι' ὄλου τοῦ βίου, ἀκήρατον ὡσπερ λειμῶνα τότε ἠγοῦνται τὸ δεσμωτήριον, καὶ τὴν λύσιν τῶν δεσμῶν οὐ προσίενται, ἅτε τὰ τῆδε ἐλόμενοι τῶν ἐκεῖ. Ἐμοὶ

(12) Synodum Ferrarionsem significat, a. 1438, J. 6 Octobr. ab Eugenio IV coeptam, anno 1439 post sessionem xvi. Florentiam translata. Duca Hist. Byz. cap. 31, p. 118 seq. In sessione prima Bessarionis προσφώνημα de unione inveniunda (vid. Fabric. X, p. 402, 1), in alia quadam ejusdem oratio occurrit de unione. (Conf. idem p. 402, 2). Pertinet huc quoque illa Bessarionis epistola, de qua Fabr. ib. n. 6. Conf. de hoc Concil. Labbei Syn. Histor. Concil. Paris. 1661, 4. Concil. Coll. Labbei a. 1672 absol. Tom. XIII, 1, 285, et Harduini (Par. 1715, absol.), IX, 1.

(13) Constantinopolis βραχίς τῶν πόλεων sexcon-

ties a Græcis appellatur. Vid. Nicetas in Alexio Murzuño, Nicéph. Callistus præfat. Constant. Manassis Annal. passim.

(14) Futurus post Pium II, anno 1464, (i. 14 Aug.) defunctum, pontifex maximus e. ai, nisi parum officiosa, ut aiunt, Nicolai Perotti admisionalis sui morositate cardinalium animos a se alienasset, X, p. 401.

(15) Vjil. Fischeri V. Cl. Ind. ad Æsch. Dial.

(16) Notissimus ille Orientis mos παρέδρα hono- ranti amicos. I Reg. ii, 19, Conf. δι Ο. Ματθ. xxii, 44, imprimis Knappii V. Cl. Progr. de Christo ad dextram Dei sedente. Παρω 1790, 4.

δὲ νῦν οὐ περὶ τούτων, οὐδὲ περὶ τῶν τοιούτων, ὁ λόγος. Ἄλλ' οἱ τῶν τῆδε τάκεῖσε προείλοντο, οἷς γε, εἰ μὴ καὶ βλάβος (17) ἦν μάλιστα ἐν τῷ αὐτῶν κρείττονι, μυριάκις ἂν τοῦ σώματος ἀπελύθησαν, ἐς βίον καὶ χῶρον θειότατον βιωσόμενοι. Τοῦτο δ' οὐκ ἂν τις ἐζήτησε τὴν ἀρχήν, εἰ μὴ τὸ ἐν ἡμῖν κρείττον ἀθάνατον ὑπελάμβανεν.

Ὅτι δὲ τὸ ἐν ἡμῖν κρείττον τε καὶ θειότερον μετὰ τὴν τοῦ βίου τοῦδε ἀπαλλαγὴν ἀθάνατον διαμένει, πολλοῖς τε ἄλλοις διὰ μακρῶν διεδήλωται λόγων, καὶ ἡμῶν τοῖσδε οἴομαι ὡς οὐκ ἀήλων εἶναι, τοῖς γε βραχίσαι καὶ πένησι. Πρωῦτον μὲν δεῖ, ὅτι ἀρχαιότατον τὸ δόγμα τοῦτο καὶ πολυθρύλλητον, οὐχ ὅτι τοῖς πολλοῖς καὶ ἀδοκίμοις τῶν τε παλαιότερων τῶν τε νεωτέρων γενῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλείστοις καὶ εὐδοκίμοις τῶν ὑπὲρ ἡλίου. Οἷς, εἰ μὴ τοῦτό γε δοκῶν ἦν, οὔτ' ἂν τοῦς δικαίως τῆδε καὶ ὁσίως βεβαιωκότας, ἐπειδὴν ἀποθανοῖσιν, ἐς Ἥλυσιον πεδίον ἀπιόντας οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ λύπης ἐκτός καὶ κακῶν ἀπάντων ἐδόξαζον, οὔτε τοῖς οἰχομένοις θεραπείας προσέφερον, οὔτ' ἄλλο γε ὁτιῶν ἕδρων ἂν τῶν ὅσα τοῖς ἀπογενομένοις συμφέρειν νομίζουσιν.

Ὅτι οὖν εἰ μὴ τοῦτό γε ἦν οὕτως ἔχον, οὔτ' ἂν τις τοῦ θεοῦ τι νενομίκοι, οὔτ' ἂν αἰτίας ξυναίη, καὶ μέντοι οὔτ' ἀπειρίας οὔτ' ἐφίλοιο τῆς αἰδιότητος. Τοῦτο δὲ δῆλον τοῖς ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος γεννηόμενοις τε ἅμα καὶ οἰχομένοις ἀνθρώποις. Ἡ ψυχὴ ἄρα ἀθάνατον καὶ αἰδίων.

Ἐτι, οὐδὲν τῶν ὄντων αὐτὴ ἑαυτὴ φαίνεται διαφθειρόμενη ἀθάνατον. Ἐν δ' ἀνθρώπων εἰσὶν οἱ ἐαυτοῦς ἀποκτείνουσαι τε καὶ διαφθειρούσαι. Δῆλον, ὅτι ἀθάνατον ἡ ψυχὴ. Εἰ γὰρ μὴ, οὐκ ἂν ὁ ἀνθρώπος ἐκὼν εἶναι ἰσχυρὰ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν. Νῦν δὲ τούτου δρᾶ, εἰδὼς, ὅτι τὸ κυριώτατον αὐτοῦ καὶ ὃ δὴ αὐτός ἐστιν, οὐχ ὅπως δὲ ξυνίσταται τε καὶ διασώζεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀμείνοσι τῶν τῆδε διατριβαῶν ἀπερβαγὲν ἤδη γίνεται.

Ἐτι πᾶν τὸ μὴ ὑπὸ τῆς ἰδίας κακίας φθειρόμενον ἀφθαρτόν ἐστιν. Ἡ δὲ ψυχὴ ὑπὸ τῆς ἰδίας κακίας οὐ φθίρεται. ψυχῆς δὲ κακία δειλία, φθόνος, ἀκολασία, καὶ ἄλλα ὅσα τυγχάνουσι τοιούτα ὄντα. Ἀφθαρτον (18) ἄρα ἡ ψυχὴ καὶ ἀθάνατον.

Ἐτι πᾶν τὸ αὐτοκίνητον ἀεὶ κινητὸν, τὸ δὲ ἀεὶ κινητὸν ἀπαυστον, τὸ δὲ ἀπαυστον ἀτελεύτητον, τὸ δὲ ἀτελεύτητον ἀθάνατον. Ἡ δὲ ψυχὴ τοιοῦτον. Ἀθάνατον ἄρα καὶ ἀτελεύτητον, καὶ ἐκ τούτου δὲ δῆλον ἐστὶ. Πολλοὶ γὰρ τῶν ὑπερχωρούμενων τοῦ τῆδε βίου ἐν αὐτῶν αὐτῇ γε τῆς τελευτῆς πολλῶν θανάτους ὠριμῶς προλέγουσιν, οὐ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πόρει πη οἰχομένων. Ἐγὼ γε οὔτ' εἶδον αὐτοῖν ὄφθαλμοῖν καὶ ἄλλων λεγόντων ἤκουσα γεγονός. Οὐκ ἂν οὖν θάνατον ἄλλων οὔτε προεγίνωσκον οὔτε προύλεγον, εἰ μὴ τῇ προσέψει γε τῆς ψυχῆς ἀθανάτου τε οὕσης καὶ αἰεὶ τοῦτο ἐπι-

(17) Τὸ βλάβος εἰ ἢ βλάβη. Pollux, V, 30.

de talibus est sermo. Sed qui prae terrenis caelestia praelegerunt, nisi id etiam in ea sui parte quae potior est maximo esset detrimento, sexcenties sese errore exuissent, divinissimam vitam et sedem sortitari. Hoc autem a principio nullus inquisivisset, nisi esse immortale id quod in nobis est praecipuum existimaret.

Porro meliorem diviniorumque nostri partem immortalem permanere, et a multis aliis per longas ratiocinationes demonstratum est, et per hasce nostras, breves licet et ogeas haud inevidens fore arbitror. Primum quidem, quia antiquissimum est, hoc dogma et multorum ore celebratissimum, non solum apud vulgaria et ignobilia, sive vetustiora, sive recentiora hominum genera, sed et apud eas gentes quae sub sole sunt plurimas et laudatissimas. Quibus nisi id esset persuasissimum, neque eos qui iuste et sancto vixerunt, post obitum in Elysios campos abeuntes, in omnimoda felicitate doloris malorumque omnium securos habitare opinarentur, neque defunctis adhiberent obsequia, nec quidquam aliud eorum quae mortuis conferre arbitrentur.

Deinde, nisi ita se res haberet, nullus quidquam divini existimaret, neque causam intelligeret, ideoque nec infinitatis nec aeternitatis desiderio afficeretur. Haec autem evidens omnibus qui unquam ex omni aevō nati sunt et interierunt hominibus. Immortalis ergo et sempiterna est anima.

Præterea nullum videas eorum quae sunt seipsum ultro interimere. Porro ex hominibus sunt qui sibi ipsi manus inferunt et mortem oppetunt. Patet immortalem esse animam; sin minus, homo nunquam proprium in interitum libens irrueret. Nunc autem hoc facit, sciens id quod in se praecipuum est, imo id quod est ipse, non solum constare et permanere, sed ad meliores quam quae hic sunt sedes, abrupto vinculo, jam transmeare.

Insuper id omne quod per proprium vitium non dissolvitur incorruptibile est; atqui anima per proprium vitium non dissolvitur; porro vitium est animae timiditas, invidia, lascivia et caetera quae libet huiusmodi; incorruptibilis ergo anima et immortalis.

Adhuc autem omne quod seipsum movet semper movetur; quod vero semper movetur irrequietum est; porro irrequietum nihil expers; quod autem nihil expers, immortale. Porro talis est anima. Immortalem igitur et nihil expertem esse etiam ex hoc patet, quod multi eorum qui in eo sunt ut ex hac vita decedant, ipso in exitu, defuitas multorum mortes praedictorū non eorum tantummodo qui eadem in urbe sed et qui procul fato funguntur. Ego certe id ipsissimis oculis vidi et ex aliorum ore haec evenisse audivi. Verum mortem aliorum neque praenascerent neque praedicerent nisi per praevisionem

(18) Conf. Platon. Phaedo, et Cicero Tusc. I, 23.

animæ quæ immortalis est idque semper inquit per ea et quæ providet, et quæ agit, et quæ cupit et quibus abstinet.

Et hæc quidem, o amici, in præsentî satis sint nobis, quippe qui sermonum inopia et humilitate divinissimo viro ducique nostro melius gratias referre non possimus, et alios noverimus longe pulchriores nostra funebres orationes et epigrammata composuisse, quoscunque circumiens honorabat, omnigenisque optimis et magnificentissimis cumulabat beneficia. Vos autem, inspectis cæteris viri virtutibus, memoresque ipsum verè diviniæque sapientie exemplar existisse, beatum felicissimumque arbitrari oportet. Dum vero omnia pervidentem eos homines qui præclaro et sancte viserant, inter quos unus erat et hic noster sanctus bonus, religiosus, liberalis, temperans, intelligentes, magnanimus, et hoc certe ipsum sciens quis sit vir sensu præditus beatusque, hos, inquam, qui tales sunt semper proptiam in domum ad se evocare, et quem ob virtutes dilexerit cum illis commorari jubere et convivam factum vinum bibere nectare et ambrosia suavius, quod novam cum fidelibus se habiturum discipulis suis pollicitus est in primo illo suo et pulcherrimo et justissimo regno, quod jamjam his qui digni sunt spondeo, ex iis nempe quæ nobis significavit qui futura prævidet Deus.

(19) Mire hoc sonat, ubi de primo et pulcherrimo justissimoque regno et de fidelibus sermo est. Ita miscent illi sacra profanis!

ζητούσης, οἷς τε προνοεῖ, οἷς τε δρᾷ, ὧν τε ἐπίσταται, ὧν τε ἀπέχεται.

Καὶ ταῦτα μὲν, ὦ φίλοι ἄνδρες, ἱκανά γε ἐν τῷ παρόντι, ὡς τῇ πενίᾳ τῶν λόγων καὶ ταπεινότητι βέλτιον τῷ θειοτάτῳ ἀνδρὶ καὶ ἡμῶν ἡγεμόνι μὴ δυναμένους ἀντιχαρίσασθαι, ὅποτε καὶ ἄλλους εἰδῶσι πολλῆι τοι κάλλιον ἡμῶν ἐπιταφίους ξυθέντας καὶ ἐπιγράμματα, ὅσους περιῶν ἐτίμα καὶ εὐεργέτει παντοίοις τε ἀγαθοῖς καὶ πολυτελέσιν. Ἰμάς δὲ, τὰς τε ἄλλας ἐπισκοποῦντας τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὰς, καὶ ὅτι θείας καὶ ἀληθοῦς σωφροσύνης εἰκὼν ἐτύχχανεν εἶναι, ἐκαίνον μὲν ὡς μακάριον ἡγεῖσθαι χρῆ καὶ εὐδαίμονα· τὸν δὲ πάντ' ἐφοριῶντα θεῶν, τοὺς καλῶς καὶ ὁσίως τῶν ἀνθρώπων βεβιωκότας, ὧν εἷς ἦν καὶ οὗτος ὁ ἡμέτερος; κηδεμῶν ἀγαθῆς, θεοσεβῆς, ἐλευθέρης, σώφρων, συνετῆς, μεγαλόφρων, καὶ αὐτό γε τοῦτο εἰδῶς, ὅστις τέ ἐστιν ὁ νοῦν ἔχων καὶ εὐδαίμων ἀνὴρ, τοὺς δὴ τοιοῦτους; ἀεὶ καλεῖν γε παρ' ἐαυτὸν ἐς τὴν ἑῷον οἶκον· καὶ οὐδ' ἐν ἐραθιστῇ ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτον ἐκεῖσε μένειν κελεύειν, καὶ συμπότην ποιεῖσθαι τοῦ (19) ὑπὲρ νίκταρ οἴνου καὶ ἀμβροσίαν, ἐν πικρῷ καινὴν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶναι τοῖς πιστοῖς ἐπηγγελᾶτο ἐν τῇ πρωτίστῃ καὶ καλλίστῃ καὶ δικαιοτάτῃ αὐτοῦ βασιλείᾳ· ἦν ὅσον οὐκ ἔδη (20) τοῖς ἀξίοις παρεγγυᾶμαι, ἐξ ὧν ἡμῖν γε τὸ θ. ἰ. ἐπισημήνατο, τὰ μέλλοντα προσρῶμενος.

(20) "Ὅσον οὐκ ἔδη, jam jam. Conf. Viger. de libris, pag. 131, ed. Zoon.

JOAN. ALBERTI FABRICII IN BESSARIONEM

NOTITIA HISTORICA ET BIBLIOGRAPHICA.

(Biblioth. Græc. tom. XI, cum supplementis Harlesii.)

Bessarionis (a), viri magni atque eruditissimi, laudes digna oratione persecutus est Baptista Platina, quæ apud Bzovium ad a. 1472, n. 31-38, legitur (1). Mihi in præsentî satis est notasse, quod ille patria Trapezuntius et monachus ordinis S. Basilii et archiepiscopus Nicænus Græcæque Ecclesiæ antea promachus, primum studio conciliandi, deinde, ubi hoc non videt succedere, Latina dogmata adversus Græcos suos defendendo Romanas partes strenue et constanter sectatus fuit, summosque ab his tulit honores, primus Græcorum inter cardinales cooptatus, a. 1439, ab Eugenio IV, et a Pio II patriarchæ Cypriotani ornatus titulo anno 1463 (b). Episcopus præterea Tusculanus constitutus, futurus etiam post Pium II, anno 1464 defunctum, pontifex maximus, nisi parum officiosa, ut aiunt, Nicolai Perotti admissionalis

(a) De Bessarione præter Bzovium et Olorjeum Reynaldum, atque in cardinalium Vitii Ciaccconium in promptu est consulere Jovii elogia, Gaddium *De scriptoribus non eccles.*, Varillasium libro IV. *Anecdotor. Florentin.*, Bullartii *Academ.*, tom. I, p. 9; Boissardi *Imagines*, tom. I, p. 136. Hendreichii

Pandectus Brandeb. etc.

(b) Bzovius ait, hoc factum esse a. 1453, a Nicolao V. Sed malui sequi Reynaldum et alios, qui hæc ad a. 1463 referunt. [Add. Leon. Allat. *De Eccl. Occid. et Orient. consensu*, col. 928; Lambec. *Comment.*, V, p. 365. HANL.]

(1) At Exordio et locis bene multis decurtata. Eotr.

sui morositate (a) cardinalium animos a se alienasset. Diem obiit Ravennæ 15 Nov. 1472, redux e Gallia, in quam a Sixto IV legatus fuerat; Romæ ad SS. Apostolos sepultus, ubi a. 1466 vivus et spirans sibi monumentum posuerat. Vel in purpura mores semper Græcos retinuisse, barbaraque prolixam detrasæ tunc ex more gentis Romæ semper objecisse (quod effigies ejus etiam apud Lambecium testatur), et domum ejus patens ac clemens asylum sapientiæ Græcæ profugis post expugnatam Cpolin fuisse, Græci ipsi (b) celebrant. **FAONIC.**

De hoc eximio grammatico, oratore ac philosopho acrique Platonis defensore, nato 1398, mortuo 1472, consulantur quoque Casim. Oudin. in *Comment. de SS. eccl.*, tom. III, col. 2411 sqq., præcipue de ejus opp. harumque codd, ad a. 1440; H. Wharton. et R. Gerius, qui Whart. narrationem præsertim de scriptis Bessarionis illorumque codd. egregie supplet augetque, in *append. ad Cavei Hist. Littor. SS. eccl.*, tom. II, p. 238 sqq. ed. Besil., ad a. 1436. Nic. Comnen. Papadopulus in *Historia Gymnas. Paav.*, tom. II, libr. II, cap. 8, p. 171 sqq.; Franc. Dionys. Camusatius ad *Giacconii Bibliothecam*, p. 911 sqq.; Jac. Brucker. in *Hist. crit. philos.*, tom. IV, part. III, pag. 43 sqq., et in *append. s. vol. VI*, p. 686 sqq.; Hieronim. Hodijs *De Græcis illustr.* lib. I, cap. 5, p. 156-177, qui etiam laudes, quibus multi eum et vivum et mortuum ornavunt, p. 156 collegit; Hamberger. in *Kurzen Nachrichten*, etc. part. II, 1853 sqq. — Boerner. *De doctis Græcis*, p. 30-104, qui ejus quoque imaginem æri incisam præmisit, aliisque plures, quos laudat Saxius in *Onom. lit.*, part. II, p. 420 sq., ad a. 1439; quibus addis Schroëckh. *Hist. eccl. Christ.*, tom. XXX, p. 163 sqq., 433; tom. XXXII, p. 197, 256 sqq., 540, 543; tom. XXXIV, p. 391 sqq. et 423. Christ. Jos. Jagemann. in: *Geschichte der freyen Künste und Wissensch. in Italien*, tom. III, part. III, p. 256 sqq., et p. 268; de ejus rixa cum Georgio Trapezunt., Ferd. Fossium in *Catal. codd. sæc. xv*, impress. in *Bibl. Magliabech.* tom. I, p. 314 sqq. Fanebrom in eam orationem conscripsit Mich. Apostolius, quæ exstat Paris. in *bibl. publ.* cod. 743 (1). Hodijs p. 165, ostentare tradit hodiernos Venetos lignum crucis, Servatoris Christi tunicam, aliasque reliquias, a Bessarione sibi donatas. Villioison. autem in *Anecdota Græcis*, tom. II, p. 246, de Bessarionis vita et rebus gestis laudat Jo. Baptiste Schioppalabæ *Diss. in perantiquam sacram tabulam Græcam*, insigni sodalitate S. Mariæ Charitatis Venetarum a cardinali Bessarione datum, Venetiis 1767, 4, et Aloysii Bandini *Commentarium de eo*, Romæ 1777, 4. Idem sequentem notam codici Marciano 533 Bessarionis manu præfixam divulgavit: *Πρόλογος τοῦ βίου βίου Βησσαρίωνι τῷ τῶν ἱβ' Ἀποστόλων καρθηναλίῳ συνταθειμένου. Τῶν ἐνταῦθα ἐκκευμένων λόγων οἱ μὲν, εἴτε νέῳ ὄντι, καὶ ἄρτι πρώτῳς ἡμῶν τῆς περὶ τὸ συγγράφειν γυμνασίας, ἐκδέδονται, μήτε τινὰ πω βαθμὴν ἰερωσύνης ἔχοντι, πάνυ τε τὴν ἡλικίαν ἀπαλῶ εἴτε μοι ὄντι, τῷ πρὶν μὲν τῆς Νικαίου ἀρχιερεῖ γενομένῳ νῦν δ' εἰς καρθηναλίον τῆς ἀγίας Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τελοῦντι, τοῦ οἷα Βησσαρίωνι, τὸ γένος ἐκ Τραπεζοῦντος ἐν Κωνσταντινοπόλει τραφέντι καὶ παιδευθέντι οἱ δὲ καὶ ἐφεξῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου προβαίνοντος ἐν τῷ τῆς χρείας ἐκάστοτε παρισταμένῳ, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου, ὑπεγγυεύθησαν οἱ μὲν, ἐν ἱερῶσι τελοῦντός μου, οἱ δ' ἤδη καὶ γενομένου ἀρχιερέως, ὁ δὲ τελευταίος, περὶ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, πρὸς τῆ μακρᾷ εἰς Κωνσταντῖνον καὶ δεσπότην ἐπιστολῇ, ἤδη καὶ εἰς τὸ τῶν καρθηναλίων ἀνηγγμένου ἀξιωμα. οὗ, εἰ καὶ μὴ πολλοῦ τινος ἀξιοῦ λόγου εἰσὶν, ὡς οἰκεῖα γεννήματα ὁμῶς φιλοῦντες, ἐν τούτῳ αὐτοὺς τῷ βιβλίῳ πρὸς ὑπόμνησιν ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον ἢ ἐτέρων ὠφέλειαν ἐξεθέμεθα. — Platinae Panegyricus in laudem — Bessarionis, episcopi Sabini, cardinalis Nicæni et patriarchæ CPolitani, in libro raro: *Explicit liber Dialogi Platinae de falso et vero bono etc. Ludivi (sic) per Gilbertum de Villiers etc.* 1512, 8, de quo libro v. Baumgarten *Nachricht. von merkwürd. Büchern*, tom. V, part. 23, p. 171 sq. Platinae Panegyricum illum Boerner in libro laud. p. 81, 101, ex alia edit. recendendum curavit. — In *Cat. bibl. Bünau.* tom. I, vol. II, p. 1084, memorantur quoque Platinae Panegyri. una eum Platinae Vitæ pontificum, Paris. 1505, 8, *ibid.* 1530, 8, et Colon. 1529, fol. — Bessarionis Vita in *Vitis celebr. et erudit. virorum*, Belgico scriptis, Amstelod. 1731, 8, part. III, n. 3, p. 307, 334, *Bessar. Acta selecta* (2), quæ ad ejus legationem in urbe Bononia, Exarchatu Ravennæ et Romandiola provincia pertinent, in *Miscellanea di varie operette*, tom. VIII, p. 149-180. Venet. 1744, 12. — Nomen ejus Βησσαρίων — ἐπίσκοπος τῆς Νικαίου μητροπόλεως τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας, comparat inter eos qui subscripsarunt synodo octava, in cod. Mosquensi synod. 13. V. Matthæi Notli. codd. Gr. Mosq., p. 31. — De cod. Venetæ bibl. Marc. 10, qui continet Novum Testament. in usum Bessarionis descriptum, et adnotat. ab illo ascriptis v. cl. Morelli *Bibl. mss. Gr. et Lat.* tom. I, p. 45 sqq. et p. 19. De cod. Gr. 14, quem magna ex parte Bessario in suum usum exaravit, qui ad initium adnotationes quasdam de se fecit, ex quibus, cel. Morell. ait, hæc innoscunt: Anno 1423, d. 30 Januar. habitum monasticum induit: anno eod., d. 20 Jul., tonsuram monasticam deuo accepit: a. 1426 diaconus factus, post quinquennium ad presbyteratum ascendit; a. 1437 archiepiscopus Nicænus electus, post biennium cardinalis evasit. Hæcenus Morellus, qui etiam observat, ex*

(a) Menagius in *Lectionibus Italico editis ad carmen septimum Francisci Petrarchæ*, p. 10. *Suite du Menagiana*, p. 127. sq. Bernardus Moneta (*de la*

Monnoye) in *tom. IV Menagianorum*, p. 127 sq. (b) Nic. Comnenus *Prænot. mytagog.* pag. 348.

(1) Eam edidit Fulleborn, cum Plathonis laudatione funebri Cleopæ imperatricis, Lipsiæ 1792. Edit.

(2) Aloysius Bandinus in *Commentario supra edito* ait (col. xx) inter ea Acta editam fuisse *legem sumptuariam* Bononiensibus, cum apud eos legati a latere munus impleret, a Bessarione datam. At loco a Bandino laudato ea tantum diplomata leguntur quæ supra recedimus. Edit.

his suppleri posse Bandinii commentarium de Bessarione, etque multa alia et majoris quidem momenti addenda restare. Idem p. 120, et 121, 249, 250, 269, de aliis codd. quos Bessario conscribendos curavit: ad initium primi sunt Andronici (Callisti) Byzantini versus hexametri undequingenta in laudem Bessarionis ob editos pro Platone libros, qui etiam exstant in codd. Laurentianis apud Bandin. tom. II, p. 92, 96, et aliis. — Idem eel. Morellus ibid., p. 114 sq., docet, Bessarionem eod. Marc. 100, qui continet Procli *Commentar. in Platonis Timæum*, totum adnotationibus ad argumenta commonstranda replevisse; ad initium autem esse duo epigrammata, alterum Bessarionis epitaphium in se Græce scriptum, a Theod. Gaza Latine redditum, alterum Gazæ in Bessar. laudem Latine factum; utrumque esse a Bandinio editum in Catal. Mss. Laurent., II, p. 153, posterius tamen non sine mendis. — Veneto Marciano cod. 504, qui continet Euclidis *Opticæ*, Bessar. per totum codicem adnotationibus adjecit, de quibus Morell. l. c. p. 185. — p. 186. de Archimedis opp. in cod. 505 quem Bessarion manu sua passim supplevit. — Romæ in cod. bibl. Vaticanæ, Andreæ arch. Rhodi *Apologia ad Bessarionem missa*; v. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 7 C. — Ibid. p. 106 C, et pag. 112 B, in bibl. Vatic. cod. n. 2741 atque n. 5920. *N. episcopi Firmiani oratio in fauere cardin. Bessarionis*. Bibliothecam locupletissimam, Græcis libris magno sumptu in Italiam transvectis, Venetiis Bessarion condiderat; eam moriens Venetæ reipublice dono dedit. Conf. Lambec., III, p. 163, not. Kollar., et infra n. 25. Quidam tamen codd. quos possederat Bessarion perveuerunt in bibl. Cesar. V. Lambec. VIII, p. 1093, ibique not. — Catal. in bibl. Vatic. v. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 27 C, et p. 112 A, p. 1131. HARTIUS.

SCRIPTA BESSARIONIS GRÆCA :

1. *Oratio de unione ineunda*. Incipit: Τῶν μεγάλων πραγμάτων οὐ τὰ τέλη μόνον. Græco et Latine in Actis concilii Florentini, tom. XIII Labbei, p. 35-46, et tom. IX Harduin., p. 27-35. Fann. — Monac. in cod. 27 sunt plura Bessarion. scripta, quæ ducce Harduo in *Arctini Beyträge*, etc., a. 1803, part. IV, p. 6 sqq. secundum ordinem Fabr. pauca indicabo: scil. p. 5, n. 2, in capp. decem divisa, cum variis lecti, et notis in margine positis, et n. 6 cum notis margin. et p. 6, n. 7; pag. 7: Bessar. allocutio ad synodum, (quæ in cod. dicitur VIII.) Florentin. inc. Τῶν μεγάλων πραγμάτων, etc. Reliqua suis locis memorabo. HART.

2. *Oratio dogmatica de unione*. Incipit: Τὴν μὲν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Græce et Latine Bessarione ipso interprete in Actis concilii Florentini, tom. IV Bini, p. 557; tom. XIII Labbei, p. 591-455, et Harduini tom. IX, p. 519-572. Confer Allatum in, 3, *De consensu*, p. 951. Fann. — Florentie in bibl. Laurent. cod. 14, n. 2, plut. 10, Gr. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 483, qui adnotat, illam orat. exstare Gr. et Lat. in edit. Concilior. Veneta, 1732, tom. XVIII, p. 485. — In eod. cod., n. 5, legitur Bessarion. orat. ad VIII synodum, publice pronuntiata in ejusdem principio, Octobris d. VIII, ind. II (quam etiam in cod. Bavar. exstare, paulo ante significavimus, sed conf. ibid. not. Hardui); eaque, adnotante Bandinio, edita est Gr. et Lat. in ed. Concilior. tom. cit., p. 35. sqq. — Venetiis in bibl. Marc. cod. 527, in quo etiam alia sunt opp. eaque secundum ordinem, a Fabricio designatum, n. 7, 16, 4, 17, 18 et 19, Græce et Latine. — Ibid. in cod. 589, Or. *de unione*, item sec. ordinem Fabricii, n. 6, 9 et 16. V. cat. codd. Gr. Marc., p. 285 et 509. — De cod. Paris. v. ad n. 7. Ill. — Vindobon. in cod. Cæs. 257, n. 7, Or. *de unione* in concilio Florentino a. 1459 habita. V. Lambec. V, p. 566. — Latine orat. binæ *de unione*, cum aliis Bessarionis Lat. opp. Venetiis in bibl. Marc. codd. 254, ac tribus seqq. V. Lat. et Italica D. Marci bibliotheca eod. mss. Venet. 1741, fol., p. 77 sqq., et adnotatur, utramque orationem exstare in conciliorum Labbei edit. Veneta, 1732. p. 55, 599, 467. — In Montfaucen. *Bibl. biblioth. mss.* hæc orat. aliæque Bessarionis opp. in variis codd. ut plurimum haud distinctæ occurrunt; eorumque indicem verbis Montfaucenii subjungere licebit: pag. 489 A, Patavii ap. Fichetum, Bessarionis orationes; p. 109 A. et 114 A. (Romæ in bibl. Vatic. n. 2529, 3585 et 3586, ac 4057, varia opuscula.) — Pag. 186 A, ibid. in cod. Ottobon. or. ad synodum, et p. 191. B. Ibid. liber dogmaticus de unitate, Gr. tom. II, pag. 469 C et D ac pag. 470 A, opera, Venet. in bibl. Marc. — Pag. 483 E, opus de unione Ecclesiæ Latine cum Græca. Venet. in bibl. Justiniani. — P. 341, Florent. in bibl. Laurent., plut. 54, inter codd. scriptorum Latino., cod. 2, or. dogmat. *de unione*, quam Græce habitam Bessario ipse postmodum fecit Latinam; *declaratio* aliquorum quæ in dicta oratione continentur, quæ Græcis notissima, Latinis ignota sunt; *De successu synodi Florentinæ et processione Spir. Sti.*, s. Epist. ad Alexium, etc., primum Græco liber editus, deinde ab ipso Latinis litteris donatus; *Defensiones recti catholici dogmatis Latinorum*, videlicet de process. Spir. Scti adversus Palamam, cujus contradictiones Væcel argumentis confutantur; — *Epistola generalis ad Græcos*, exhortans eos ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, etc., et de electione sua in patriarcham, quam Gr. et Lat. fecit; — *de sacramento Eucharistiæ*; — de loco Evangelii Joannis (v. Fabr. n. 24 infra); — *Orat. ad arma contra Turcas capessenda*, habita in conventu Mantuano Pii II pontif. Rom. Jussu congregato (prodiit Isteffii a. 1603); — *Or. altera ipsiusmet argumenti*, habita in conventu Norimbergensi, cum illic legatus esset, soluto Mantuano conventu; *replicatio ad responsionem legatorum Germaniæ*, ejusd. argumenti; — eorumque post proximam ejus replicationem secuta sunt, *brevis et succincta enarratio*; — *orat.* habita pro fine et solutione conv. Viennensis; — *Epistola legatorum omnium Germaniæ principum ad Bessarionem*, apost. sedis legatum; — *Bessarionis responsio ad legatos*; — ejusd. in civitate Bononia legati oratio habita, cum Ludov. Bentivolen. vexillo donaret, quem Nicolaus V. natali Servatoris nocte esse donave-

rat; — *orat. in caput Andream apostoli*, e Peloponneso Romam allatum etc. — *oratio ad Paulum III pontif. et oratores Italiae* de periculis toti Italiae imminentibus; — *or. ad eosdem* de discordiis sedandis, et bello in Turcas decernendo; — *Epistola ad Paulum III. de prima Philippica Demosthenis*; — Demosthenis or. illa a Bessarione traducta; — *epist. ad eundem pontificem* de eadem oratione; — *Epistola ad P. D. Bessarionem ord. S. Benedict. societ. S. Justinæ, et abbatem S. Severini Neapolis*, scripta Romæ v. Aug. 1470. Gratias agit, quod prorex Neapolitanus se cum copis suis adversus Turcas paratissimum fore spondeat; — *Acta generalis octavae synodi, sub Eugenio IV Ferrariae inceptæ, Florentiæ vero peractæ, e Græco in Latin. nuper traducta, interprete Barthol. Abrahamo Cretensi*; — item Bessarionis — *Oratio ad Græcos habita quæ inscribitur dogmatica* — eod. Bessarione interprete; ejusd. Bessar. ep. *de successu ipsius synodi ac de Spir. S. processione, ad Alexium Lascarim*, eod. interprete; Romæ ap. Ant. Bladum de Asula, 1526. in fol. V. *Catal. des Livres du cabinet de — Gaignat, par Guil. Franc. de Bure*, tom. I, p. 64, et *Cat. bibl. Leij.*, p. 27. — In tom. II operis: 'H ἀγία καὶ οὐκ οὐκ οὐκ ἐν φλωρεντία σύνοδος, f. a. p. 187-273, est *orat. dogmaticæ versio Lat. ab ipso Bessarione facta, et multo longior quam ea quæ Græca scripta fuit ab illo; et ipsius Bessar. versio Lat. suæ Declarationis* (post hæc n. 21 memorata). V. Baumgart. *Nachricht. von merkwürd. Büchern*, tom. IX, p. 451 sq. HARL.

3. *Physicæ demonstrationes de Deo, de immortalitate animæ et de incarnatione Christi*, mss. in bibl. Bedleiana.

4. *Contra Marcum Ephesium*, cum ad priora ejus capita xvii Latinis opposita respondisset Gregorius protosynecellus, et cætera absolvo per fata fuisset prohibitus. Vide Arcadium lib. II *De concordia*, p. 415. *Allatum*, pag. 932, et *Lamberium* lib. v, pag. 174, (FABR.) s. pag. 306 Kollar., n. 6. Cod. 257—Monac. in cod. Bavar. ad. n. 2. cit., apud Hardt., pag. 12, sunt fol. 180: *Marci Ephesii Eugenici capp. syllogistica ad Latinos*; sequitur fol. 224, *Bessarionis responsio ad caput xvii, per modum epistolæ.* — *Venetis* in bibl. Marc. cod. 527, ad n. 2 cit. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 14, n. 14, plut. 10, *Marci Ephesii capp. sequitur Georgii Scholarii responsio ad capp. i-xvii inclusive; cum Bessarionis responsio ad capp. reliqua xxi.* V. Bandini *Cat. cit.* I, pag. 484. — *Mediolani* in bibl. Ambros. de *process. Spir. S. contra Marcum Ephesium*; *epist. ad Ephesios de fide catholica et Romani pontificis primatu*, V. Montfane. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 510 C. — *Venetis* in bibl. Marc. in codd. Latinis 133 et duobus seqq. Bessar. adversus argumentum, quo in primis nihil solebat advers. catholicam fidem Marcus Ephesiorum antistes: *init. Magna illa inter Græcos et Latinos.* Sequitur Bessar. opusculum ab aliis, ut ait auctor cat. codd. latin. bibl. Marc. pag. 78, haud memoratum: *Confutationes reliquorum argumentorum ipsius Ephesii confectæ atque editæ.* An prius opusc. continet responsionem ad cap. xviii, posterius autem ad reliqua capp. responsionem (1)? HARL.

5. *Epistola ad Thomæ Palæologi filiorum pædagogum*, Anconam missa Roma 9 Aug. 1465, servata a Pbranza III, 27, et a Jac. Pontano notis ad Pbranzam p. 309. Græce, deinde a Meursio Græce et Latino edita, nec non ex Meursii editione a Labbeo, ut dixi volum. VI, p. 241 [s. p. 545 vol. VII n. ed.]. Incipit: Εὐγενέστατε ἀνερ καὶ ἡμῶν φιλοτατε φίλων, ἐδεξάμην καὶ πρότερον.

6. *Epistola ad Alexium Lascarim Philanthropenium dicta Antidotus de successu synodi Florentinæ et de processione S. S.* Incipit: Ἐὐ μὲν οὐ τὰ ἀνορθώπινα μόνον. Græco et Latine ex duplici versione, Bessarionis ipsius altera, altera Arcudii, edita ab ipso Arcudio in *Opusculis aureis theologis*, vulgatis Romæ 1630, 4, et recensis 1674, 4. Latine exstat in *Conciliis Labbei* tom. XIII, pag. 1228-1202, et *Haraduini* tom. IX, pag. 1013-1077. FABR. — Ms. *Vindobon.* in cod. Cæs. 257, n. 8. V. *Lambec.* V, pag. 367, ibique not. *Kollar.* add. *Lambec.* V, pag. 516, in nota 4, et *Kollar.* adn. in not. B. — *Venetis* in bibl. Marc. cod. 589, et Latine inter codd. Lat. V. *Cat. illius biblioth. codd. Gr.* pag. 309, ac *Lat.* pag. 78. — *Florent.* in cod. Laurent. 14, n. 3, plut. 10. V. *Bandini.* l. c. I, pag. 483, qui adnotat, *id opusc. Latine exstare in edit. Concillior. Venet. n. 1732, tom. XVIII, p. 1244 sqq.* — *Conf. Baumgarten* *Nachricht. von merkwürd. Büchern*, tom. VI, pag. 427, 451 sqq., 451 sqq., et supr. ad n. 2. HARL.

7. *Apologia adversus Gregorium Palamam pro Joannis Vecci patriarchæ Cpol. libro adversus responsiones Græcorum de processione Spiritus S. a Filio.* Græco et Lat. in hisdem opusculis. FABR. — Ms. *Venetis* in codd. Marc. 527 *contra capp. Maximi Planudis de processione Spir. S. et 189. contra Palamam pro Jo. Vecco.* V. *cat. cit.*, p. 286 et 310, et *Latina Bessarionis versio* in quatuor codd. V. *cat. codd. Lat. bibl. Marc.*, p. 78 sqq. — *Paris.* in cod. bibl. publ. 1270, 8, et *Florent.* in cod. Laurent. 14, n. 4, *Jo. Vecci inscriptiones XII, in sententias SS. Patrum, quas collegit de process. Spir. S. cum totidem Gregorii Palamæ confutationibus et Bessarionis apologiis*: sub fin. illorum opusc. iterumque n. 6, *Maximi Planudæ de process. Sp. S. contra Latinos syllogismi iv, cum Bessarionis responsionibus.* V. *Bandini.* l. c. I, p. 483. — *Vindobon.* in cod. CCL, n. 13, *varior. Patrum Latin. testimonia de process. Spir. S., et n. 14. Becci s. Vecci epigraphæ, Gregorii Palamæ confutatio. et Bessarionis responsiones pro Vecco.* V. *Lambec.* V, pag. 316, ibique not. *Kollar.*, et pag. 317 sqq., qui ex *Allatio De Ecclesiæ Occid. et Orient. perpetua consensione*, p. 766, longum locum de illis excerptis, notavitque, *ibid. libr. III, cap. 3, § 1, pag. 950, spe-*

(1) Opus contra Marcum Ephesium inchoavit Scholarius, absolvit Bessarion. Utriusque argumenta junctim edemus infra ex mss. Edit.

ciatum agi de Bessarionis scriptis. — Eadem opusc. in cod. Bavar. 27, fol. 57. V. Hardt. in *Aret. Beitr.* a. 1803, part. iv, pag. 6 seq. — Paris. in bibl. publ. cod. 1270, n. 4, Becci collectio testimoniorum de process. Spirit. S. — N. 5, Gregorii Palamæ consultat. cum Bessarionis responsis; n. 6, *Maximi Planudis de process. Spir. S.* Subjunctæ sunt capitibus singulis Bessarionis et Demetrii Cydon. responsiones; n. 2. Bessarionis opus dogmat. de componendis Latinis inter et Græcos controversiis. Sequitur ejusd. *professor. fidel.* HARL.

8. *Epistola catholica sive encyclica ad Græcos Ecclesie Cpol. subjectos*, in qua se œcumenicum patriarcham nominat. Confer Allatum *De Consensu*, pag. 289, 355, 928. Exstat cum duplici versione, Bessarionis ipsius et altera Arcudii, notisque Græce et Lat. in hsdem opusculis ab Arcudio editis. Latine ex Bessarionis versione apud Odoricum Raynaldum ad a. 1463, n. 38 sqq. FABR. — In codd. bibl. Marci citat. 527 et 589. V. cat. cit. pag. 285 et 309. — Taurini in bibl. reg. cod. 186, fol. 400. V. cat. codd. Gr. Taur., pag. 273. — Paris. in bibl. publ. codd. 422, et 425, n. 8, atque 1316, n. 2. Oxon. in bibl. Bodlei, cod. Baroc. 145. — Monac. in cod. Bavar. 27, fol. 258, et cod. 43, fol. 488: V. Hardt. in *Aretini Beitrægen*, etc., a. 1803, part. iv, pag. 14 et part. v, pag. 39. seq. — Vindobon. in codd. Cæs. 61, n. 6, et 62. V. Lambec. viii, p. 1057 sqq. (ubi probat Arcudii in not. ad ed. opusc. aureor. p. 372 seq. suspicionem, vanam illam et falsam œcumenici patriarchæ appellationem non a Bessarione ipso [ut ipse Fabric. h. l. scripserat], sed a posterioribus Græcis schismaticis additam esse, et Bessarionem videri ab illa procul dubio abstinuisse), et pag. 1060 seq. HARL.

9. *Responsio ad quatuor argumenta Maximi Planudæ de processione Spiritus S. ex solo Patre.* In hsdem opusculis. FABR. — V. ad. n. 7. — Venet. in bibl. Marc. codd. duobus ad n. 8 citatis. — In cod. Bavar. 27, Planudæ quatuor argumentationes et totidem Bessarionis responsiones; acc. Demetrii Cydone testimonium de his capitibus in margine positum. V. Hardt. l. c., a. 1803, part. iv, pag. 8. — Eadem Paris. in bibl. publ. cod. 828, n. 2. 1270, n. 6. HARL.

10. *Epistola encyclica de azymis* citatur a Nic. Comueno, pag. 161 *Prænot. mystagog.*

11. *Epistola ad Gennadium Scholarium* id. pag. 253, 244, 285, 340. *Ad Theodorum Gazam.* Ms. Lambec. VII, pag. 162 seq. (a) *Ad Palæologos* epistola Græco-barbara citatur ab Is. Haberto, pag. 155, ad Pontificale Ecclesie Græcæ. *Ad Michaelem Byz.* a Cangio in Appendice ad Glossarium Græcum pag. 16. *Ad eundem Michaelem Apostolium*, Lambec. V, pag. 173, et (b) Allat. *De consensu*, pag. 938, et ad *Andronicum Callistum*, infra pag. 747 (c). *Ad Gemistum Plethonem* de quatuor questionibus Platonicis (1): περί τοῦ ἀβυποστάτου, περί τοῦ μεθεκτοῦ καὶ ἀμυθέκτου, περί τῆς τῶν ὄντων συνωνυμίας ἢ ὁμωνυμίας. [et περί εἰραμένης, in cod. Matrit. ms. Reg. 34, fol. 180. V. Iriart. l. c. p. 136. HARL.]. Lambec. VII, pag.

(a) Pag. 347, ed. Kollar. in cod. Cæsar. 90, n. 5, de Georgii Trapezuntii libro pro Aristotele contra Platonem. — Venetiis in bibl. Marc. cod. 389. V. cat. h. p. 509, et Montfauc. Bibl. bibl. mss. p. 469 E. — Florent. in codd. bibl. Laurent. 14, n. 7, plut. 10, et 33, n. 7, plut. 51. V. Baudin. l. c. tom. 1, p. 483; et II, p. 386. — Mediolani in bibl. Ambrosiana, in qua etiam sunt Bessarionis et Gennadii epistolæ; item epistolæ ad *Michaelem Apostolium*; *questiones ad Plethonem* ter, *Epist. catholica ad Græcos*; *defensio pro synodo Florentina*, quæ est e ita sub nomine Gennadii Scholarii: capp. 10, de concordia Græcorum Latinæque Ecclesie, conciliationes. Epistolæ Bessarionis et aliorum ad easdem controversias spectantes; Epistolæ ad *Andronicum*. V. Montfauc. l. c. p. 494 D. — Monac. in cod. Bavar. 27. Inc. Ἄ μὲν περί τῆς ἀκρισίας, ad *Theodorum*. V. Hardt. l. c. a. 1803, part. iv, p. 9, qui, Epistola, inquit, quam Lambec. affert lib. vii (l. c.), a nostra differt, et Theodoro Gazæ inscribitur, nec nostram typis mansuetam novl. (HARL.)

(b) Sive pag. 369 de cod. 257 in quo aliquot sunt opp. Bessarionis, sed illa epistola, olim jam excisa, non amplius in eo comparet, animadvertente Lambecio. Græce et Latine edidit Boivin. Conf. Boivin. comm. de controversiis philosophor. sæc. XV, de Platone et Aristot. in *Mémoir. de Littérature de l'Acad. des Inscr. et B. L.* tom. III, pag. 281 sqq. edit. Paris. et Germanice versa notique illustrata a C. A. Heumann in *Actis philosoph.* part. x, part. II, p. 537 sqq. ubi versio Bessar. epist. ad Apost. p. 531 sqq. legitur. — Ms. Florent. in bibl. Laurent. cod. XXXIII, n. 8 et 10, plut. 68. V. Baudin. l. c. II, p. 482. — Lugd. Bat.

inter codd. Vossian. V. Cat. bibl. Leid. p. 401, n. 6. — Oxon. in cod. Baroc. 114, in quo etiam est, suspicante editore cat. Mss. Angliæ, vol. I, p. 13, Bessar. op. *De immortalitate animi et incarnatione Christi.* — Paris. in bibl. publ. 1751, n. 2; 1760, n. 22; 2652, n. 5, data dicitur illa epist. Viterbil a. 1462. In cod. 3043 est, n. 11, Gregorii Epistola ad Bessarionem, et n. 12, ejusd. Oratio in Bessar. ejus in colligenda bibliotheca studium summopere prædicat. — Matriti in cod. Reg. mox citando. — Conf. not. seq. HARL.

(c) *Matriti* in cod. Reg. 34, fol. 154. Brevissima quinque versuum epistola ad *Andronicum Callistum*; init. Ἀνδρονῶν καὶ Μιχαήλω εὐρδην κατὰ τοῦ ἐταίρου Θεοδώρου sequitur longior ad eundem epistola: inc. Προσβέουσι παρὰ τῷ μεγίστῳ ἀρχιεπί. Tam Andronici Call. epist. ad Bessarionem. V. Iriart. Cat. codd. gr. Matrit. p. 136, qui quidem optat, ut plenissima et absolutissima omnium scriptorum Bessar. fiat editio. — Lugduni Bat. inter codd. Scaliger. antebare Epistolæ inter Bessarionem et Plethonem. V. Cat. bibl. Leid. p. 541, n. 61. — Florent. in cod. Laurent. 33, n. 3, plut. 58, Bessar. epistola; et n. 4, Plethonis ad Bessar. Responsiones s. Epistolæ duæ; ac n. 9, Bessar. Epist. ad *Andronicum Callistum*. V. Baudin. l. c. vol. II, p. 481, seq. — In bibl. Escorial. 1) *Responsio ad Andronicum et Questiones de Trinitate* (n. 13, l. nostra); 2) *de mysterio Eucharistiæ*, (n. 17, l. nostra); 3) *ad Georg. Gemestium* (sic) *de quibusdam questionibus Aristotelis cum responsione*; 4) *Problematæ quædam, Reprehensio verborum Trapezuntii in Platonem. De questione Categoriarum. De eo, quod per se subsistit. Epistolæ iterum ad Gemistum* et alia

(1) Eas edidit Camusat in observationibus ad Clacconium Vide in hoc volumine ERR.

192 seq. [sive pag. 346, ed. Koll. n. 2, cod. Cæsar. 90, et n. 3. *Georgii Gem. Plethonis* opp. duæ responsoriæ ad superiorem Bessar. epistolam. — Florent. in cod. Laurent. 33, n. 3, plut. 58. V. Bandin. l. c. pag. 481. — Oxon. in bibl. Bodlei. n. 2290, cat. ms. Angl. 1. Bessarionis et Gemisti epistolæ. — Ib. in cod. Barocc. 165. *Controversiæ circa Platonica quædam dogmata inter Apostolium et Gemistum ac Theodor. Gazam atque Bessarionem.* — Paris. in bibl. publ. cod. 462, n. 2, cum Gem. Pleth. duplici responso. — Eadem in codd. 1739, n. 17 et 18; ac 2376, n. 8 et 9, Epist. ad Plethonem, cum versione H. S. Roimari, cum Plethone de Fato. Lugd. Bat. 1722, 8. HARL.] *Ad filios Gemisti Plethonis de obitu et laudibus Patris*, infra pag. 757; et Allat. pag. 937, *de consensu.* (a) Epistolæ quatuor ad *Philanthropenum* citantur ab eodem Allatio, pag. 930, et Nic. Comneno, pag. 17, 323, 350. *Prænot. mystagog.* Alias epistolas ms. memorat Nesselius, parte IV, p. 431. Labbeus, p. 99, 183. *Bibl. novæ ms. Fabr.* — Venetiis, in bibl. Marc. cod. 527, sunt sex epistolæ sine inscriptionibus. V. Cat. codd. Gr. Marc. pag. 285. — Ibid. in cod. 535, duæ sine inscriptione tum novem aliæ ad *Anoerutzen*; *Theodor. Porphyrogenitum*; *Paul. Sophianum*; *Demetrium Πεταγωγόν*; *Nicephorum Chilam*, *Dionysium Hieromonachum*; *Nomophylacem τὸν Εὐγενικόν* *Matthæum* et *Isidorum hieromonachos*; denique in fine epist. ad *Alexium Lascarin*, et ad *Constantinum Palæologum*. V. Cat. cit. pag. 288. — Epistola ad *Joun. Argyropulum*, Florent. in cod. Laurent. 13, n. 1, plut. 55, quam integram Gr. publici juris fecit Bandin. in Cat. codd. gr. Laur. 2, pag. 275 seq. — Epistola ad *Nicolaum Secundinum*, Eubœum, quæ laudes Gemisti eximias continet, Venet. in cod. Marc. 333. V. Cat. codd. Gr. Marc. pag. 150. Eam Gr. cum versione sua Lat. ex illo cod. in lucem primum protulit cel. Morell. in bibl. Gr. et Lat. tom. I, pag. 212 seqq. — Secundum Montfauc. *Bibl. biblioth. ms.* pag. 27, n. 572; Romæ in bibl. Vatic. Bessarionis et Petri Gellii Epistolæ duæ; — pag. 108, n. 3599, *Ibid.* diversorum Epistolæ ad *Bessarionem*. — pag. 109, n. 2526, *Ibid.* Bessar. Epistolæ et varia opuscula; — pag. 401, D. Florent. in bibl. Laur. cod. 18, plut. 83, Bessar. et aliorum epistolæ; — pag. 974 *A Georgii Ambratzæ* epistola ad Bessarion. Paris. in cod. Colbert. 5028; p. 1201 E. in bibl. Guil. Pelliserii, et p. 1276, n. 203, in bibl. Sedi Galiani Turouensis, II. pag. 1328 D, in bibl. *de Mesme* Epistola quædam Bessarionis; — pag. 1596 B, Taurini in bibl. Reg. Bessarionis Epistolæ et alia. HARL.

12. *De primatu papæ.* Allatius *De consensu*, pag. 966, et infra pag. 775.

13. *De S. Trinitate explicatio.* ms. Fabr. — Est pars operis ejusdam: Venet. enim in bibl. Marc. cod. 525 Bessar. interpretatio in primum librum τῶν ἀποφάσεων. Init. Ηἰσα διδασκαλία. Agitur *de S. Trinitate*: V. Cat. cit. pag. 282. De cod. Escorial. V. ad n. 11. HARL.

14. *Professio fidei Christianæ contra omnes hæreses*, divisa in capita XXI, ms. in bibl. Cæsarea. Lambec. V, p. 226. [s. pag. 465 ed. Kollar. in cod. 278. HARL.] Incipit: α'. Πιστεύομεν ὅτι ἔστι θεὸς δημιουργὸς πάντων.

15. *Monodia in obitu Manuelis Palæologi imp.*, a. 1419 defuncti, ex Nic. Perotti, archiep. Sipontini, versione legitur apud Abr. Bzovium ad a. 1472, n. 56 (b). *Iambi in obitum Theodoræ*, Constantini Palæologi uxoris, apud Allatum, *de consensu* p. 955. Habuit et varias Bessario Orationes, ut in funere Cleopæ Palæologæ apud Labbeum, pag. 71, et quas memorat Gesnerus: et conciones quam plurimas, teste Platina. Etiam laudes patriæ suæ et ad Græcorum Imperatorem de uxoris obitu scripsit consolationem, teste Trithemio, cap. 821, *De scriptor. ecclesiasticis*.

16. Πρὸς τὰ Πληθῶνος πρὸς Ἀριστοτέλην περὶ οὐσίας. *Ad dicta Plethonis in Aristotelem de substantia.* Meminit Gesnerus in bibl. et Allatius, pag. 587, *de Georgiis*. Infra pag. 747. Fabr. — Ms. Venet. in bibl. Marc.

quædam, teste Plücker in *Itiner. per Hispaniam* p. 161 seq. — Epistol. ad Mich. Apostolium et ad Andronicum Callist. edidit Boviu. in *Histoire de l'Académie royale des Inscript. et B. L.* tom. II, p. 455 seqq. ed. Hangan. 1724, 42, sec. Schænekl. l. cit. tom. XXX, p. 165, aut sec. Bandin. II, p. 482, tom. IV. ed. Paris. 4; et Amstelod. 1719, 42, p. 488; sed in ed. Paris. (quam in manibus habeo), tom. II, p. 745 seqq. legitur *Boivin*. recitat. de controversiis etc. p. 719, de Bessarione, et p. 720 seqq. versio Gallica Epistolæ Bessar. ad Mich. Apostolium: illa autem Gr. et Lat. in tom. III, p. 281 seqq. in tom. II, p. 720, est versio Gallica brevis epist. Bessarionis ad Andronicum. In Germanica Louis. Adalg. Vict. Gottschediæ versione *Hist. acad. Par. Inscr.* tom. II, p. 577 seqq. exstat quoque Bessar. ep. ad Mich. Apost. Gr. ac Lat. V. paulo ante de epist. ad Mich. Apostol. HARL.

(a) Ms. Vindobon. in cod. Cæs. 257, n. 9, et 277, n. 1, ac n. 2, Bessarionis *Epigramma in proprium sepulcrum*. V. Lambec. V, p. 367, ibique Kollar. in not. B. — Venet. in bibl. Marc. cod. 533. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 152. Florent. in cod. Laurent. 21, 8, plut. 10. V. Bandin. l. c. I, p. 489. HARL.

(b) Ms. Gr. Venet. in bibl. Marc. 533, in quo etiam præter epistolas, inedita aut incognita pariter, ex-

stant Bessar. 1) Prosphonetice ad Alexium Comnenum, imper. Trapezuntium: incipit: Κράτιστε βασιλεῦ, ὃ μὲν προσῆκον. 2) Παράκλησις tanquam ex persona archiepiscopi Sophiæ: inc. Τοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης. 3) *Monodia III* in *Theodoram Comnenam*; 4) Canon in S. martyrem *Pantaleonem*; 5) *Iambi* in sepulcrum *Cleopæ Palæologinæ*; 6) *Iambi* in sepulcrum *Theodoræ Palæologinæ*; 7) *Iambi in pepulum*, exhibentem imagines Manuelis et Helenæ Palæolog. habitu laicorum et monachorum; 8) *Sermo* moralis adhortatorius ex persona Joannis Lascaris (τοῦ Λασκάρη) ad ejus filiam *Demetriam* eapp. xlv, præit Epistola ad illum Joannem; 9) *Ad synodum CPolitanam*, tanquam ex persona archiep. Trapezuntii *Dosithei*; 10) *Encomium in Trapezuntium*; 11) *Homilia* in dictum: *Beatus vir, qui invenit sapientiam*; præit Epistola ad Theodorum; 12) *Sermones consolatorii III*, ad imperatorem, qui conjugem amiserat. Operibus præmittitur *Prænotium de sarionis*, in quo exponit, quibus temporibus prædicta opp. scripserit; nec non anonymi *Encomium in Bessarionem*. V. Cat. codd. Gr. Marc. pag. 287 seq. — Paris. in bibl. publ. cod. 2546, n. 3, *Orat. funebtis in mortem Cleopæ*, uxoris Theodori Palæologi; et in codd. 456, n. 5, et 941, n. 2, *Iambi in mortem Theodoræ Palæologinæ*. HARL.

527 et 589. V. cat. cit. pag. 285 et 300.—Florent. in cod. Laurent. 10, n. 8, plut. 10. V. Bandin. l. c. I, pag. 483. — Monac. in cod. 27. V. Hardt. l. c. a. 1803, part. IV, pag. 9. HARL.

17. Περὶ τοῦ τῆς ἑραῆς εὐχαριστίας μυστηρίου, καὶ ὡς τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι μάλιστα τελειοῦται. *De sancto Eucharistiæ mysterio, et quod per verba Domini maxime fit consecratio*, contra Marcum Ephesium. Græce ms. in bibl. Cæsarea. Incipit: Τοῦ ἑραοῦ τῆς συνάξεως καὶ εὐχαριστίας. Vide Lambecium V, pag. 175 (a) Latine prodit in Bibliothecis Patrum et novissima edit. Lugdunensi tom. XXVI, pag. 787. Quod vero Whartonus, Aquatium p. 932, *De consensu* secutus, scripsit Græce et Latine prodidisse cum Liturgiis Patrum, Parisiis 1560, fol. error est (1), nam nec Græce nec Latine ibi habetur Bessarionis scriptum, habetur autem scriptum Marci Ephesii, quod Bessarion oppugnavit.

[*Epitome historiarum Appiani Alexandrini et Epitome bibl. hist. Diodori Siculi*, scil. librorum quinque priorum et ab xi ad xv inclusive, Venet. in bibl. Marc. cod. 523. V. Cat. cit. p. 282. HARL.]

[*Excerpta ex Herodoto, libris Thucydidis et aliorum, inscripta a Bessarione παρασημειώσεις ἡμέτεραι, λέξεων δηλονότι τινῶν καὶ ἄλλων περὶ τῶν ἐπιπέδων* etc. Subjunguntur *Epitome legum Platonis et epitome libror. Hermogenis de formis orationis*, Venet. in cod. Marc. 526. V. Cat. cit. pag. 284 seq. — Quædam, quæ Fabric. inter opp. Bessarionis Latine scripta retulit, etiam Græce confecta esse, deinceps monstrabimus. HARL.

LATINE SCRIPTA.

18. *Contra calumniatorem Platonis* (Georgium Trapezuntium) libri iv, Venet. apud Aldum 1503 et 1516 fol. Vide infra p. 722, 730. FABR.—Ms. Græca Venetiis in bibl. Marc. codd. 198 et 199. Latina autem in ejusdem bibliothecæ codd. quinque. V. Cat. codd. gr. Marc. pag. 110, et codd. Lat. pag. 110 seq. atque cl. Morell. ms. *Bibl. Gr. et Lat.* tom. I, pag. 120 seq. — Monac. Gr. in cod. Bavar. 80. V. cl. Hardt, in *Arælini Beyträgen*, ann. 1804, part. 5, pag. 4 seq. — Latine sunt multa Bessarionis opera Florent. in bibl. Laurent. codd. 1 (quæ est edit. princeps Rom.) et 2., plut. 54, quæ ex Montfaucon. *Bibl. biblioth. ms.* pag. 341, supra ad n. 2 fin. jam commemoravi. — Editi sunt illi libri primum Bessarionis — *Adversus calumniatorem Platonis libri V*, et *De natura et arte adversus Georg. Trapezuntium liber*, sine nota anni, Romæ autem, ut ex versibus in calce positis apparet, typis Contr. Schwoyheim et Arnoldi Pannartz, in ædibus Maximorum. Vid. Angeli Mariæ Card. Quirini lib. *De optimorum scriptorum edit. quæ Romæ primum prodierunt*, etc. pag. 227 seq. edit. Jo. Ge. Schellhornii, Lindav. 1761, 4; atque Schellhorn. in *Nota* docet ex Epistola ad Marsil. Ficinum (inter Epistolas Mars. Ficini Venetiis ann. 1496, in fol. excusas lib. I, fol. vi; aut in Mars. Ficini Opp. Paris. 1641, tom. I, pag. 602, ubi etiam Ficini Responsio legitur) opus illud ann. 1469 typis esse exscriptum; idem ex eadem Ficini epistola, et ex epist. Philelphi ad Bessarionem, lib. xxxi *Epist. Philelphi*, Venet. 1502, fol., pag. 214, commonstravit Franc. Xaver. Laire in *Specimine typogr. Romanæ*, Romæ 1778, 8, pag. 145 seq. Assentitur Audifredus in *Catalogo hist. critico Romanarum edd. sæc. xv*, Romæ 1783, 4, pag. 21 seq. Add. Clement. bibl. ad n. 20 citat., pag. 248. Guil. de Bure *Cat. bibl. duc. de La Vallière*, tom. I, pag. 369 seq. et Ferd. Fossium in *Cat. bibl. Magliabech.* tom. I, pag. 313 seq., qui copiose disserit et de hac edit. et de ipso Bessarione ejusque controversiis. De quibus etiam agitur a Boivin. in *Comm.* supra ad n. 11 laudata, et quidem p. 562 seq. vers. ab Heumanno factæ, cujus notam addes, item Schroeckh. *Histor. eccles. Christian.* tom. XXX, pag. 434 sqq. Bruckeri *Hist. crit. philos.* tom. IV, part. I, pag. 41 seq. et 71 seq. HARL.

19. *De natura et arte*, sive an natura et ars consulto agant. Adversus eundem Trapezuntium. Ad calcem jam dictorum iv librorum. FABR.—Græce Venet. in cod. Marc. 198, ac Gr. et Lat. ibid. in cod. 527 V. cat. cit. pag. 110 et 285, ib. inter codd. *Latin.* (pag. in Catal.) cod. 229. — Paris. in bibl. publ. cod. 817 n. 16 Græce. HARL.

20. *Orationes quatuor ad principes Italiæ* de Christianorum cladè in Chalcide Eubææ, periculis Italiæ, post expugnatum Hydruntum, imminentibus: de sedandis discordiis et bello in Turcas decernendo: et persuasio ex Demosthenis *Olynthiaca*. Inter Nic. Reusneri Consultationes atque Orationes turcicas, iv voluminibus, ann. 1596, 4, editas, vol. II, pag. 197, 203 215, 229. FABR.—Ms. Taurini in bibl. Reg. cod. 1165. V. Cat. codd. Latin. etc. Taur. p. 590. seqq. ubi primum edita est ex isto cod. longa Guillelmi Fichetii Sabaudi, rectoris universitatis Paris. cui Bessarion illas miserat orationes, Epistola ad Sabaudicæ duces præmissa, et sequitur Bessarionis ad Fichetium epistola, scripta d. 13 Dec. 1470. — Vindobonæ in cod. Cæs. Bessar. oratio de periculis a Turca imminentibus, et de bello contra Turcas suscipiendo, scripta ann. 1470, item oratio de discordiis sedandis et bello in Turcam decernendo. Vid. Montfaucon. *Bibl. bi-*

(a) Sive p. 346 seq. ed. Kollar. cod. 257, n. 5.— Venetiis in cod. Marc. 527. V. Cat. cit. p. 285. — Mediolani, in Bibl. Ambros. V. Montfaucon. *Bibl. biblioth. ms.* p. 510 C. — Mosquæ in cod. synod. 394, n. 18. V. Matthæi *Notit. codd. Gr. Mosq.* p. 252, qui addit, in fine hanc esse notam: Ἐκ τινος βιβλίου τῆς κυρίας τῆς ψυχασώσεως, et in cod. libro

esse aliquot Orationes et Epistolas Demetrii Cydonæ. — Oxon. in bibl. Bodl. cod. Barocæ. 90. — Ibid. in Collegii novi cod. 135, s. n. 1099 *Cat. ms. Angliæ*, etc. I, part. n. — in cod. Thom. Gale 121 s. n. 5955, dicti *Cat.* vol. II. — In cod. Escorial. V. ad n. 41. HARL.

(1) Error est quidem, sed Fabricii ipsius; prodit, sed Latine tantum, inter Liturgias Patrum, et ea editione usi sumus ad recensionem textus in Bibliotheca Patrum Lugdunensi corruptissime impressi. Eorr.

blioth. pag. 571 D. — Edit. Bessar. *Orationes et Epistolæ ad Guil. Fichetum et alios*; una cum epistola præfat. Ficheti ad Ludov. XI, regem Francor. ed. prime. in Parisiorum Sorbona (sine anni nota, ann. 1471), 4. V. Gull. Franc. de Bure, *Cat. des livres — de — Gaignat*, tom. I, Par. 1769, 8, pag. 614, n. 2353; et in *Bibliograph. Instructive, Bell. Lettres*, tom. II, pag. 313, n. 4123, ubi n. 4126 sequuntur Guil. Ficheti Epistolæ ad Bessarionem et alios, ibid. sine ann. nota, in 4. — In eod. *Cat. bibl. de Gaignat*, tom. I, pag. 592, n. 1511, est versio Italica: *Oratione di Bessarione* — a tutti gli Signori d'Italia; confortandogli e pigliar guerra contra el Turcho, vulgarizzate per — Lodovicho Carbone, 1471, 4. Add. *Dictionnaire bibliographique, histor. et critique des livres rares*, tom. I, Par. 1790, 8, pag. 129, et Bure *Cat. des livres du duc de la Vallière*, tom. II, pag. 56 seq. in quæ citantur Bessar. *Orationes de bello Turcis inferendo* (Paris. per Utric. Gering. etc. 1471, 4). In sine addita Bessar. vers. Lat. Demosthenis *Orat. pro ferenda ope Olynthiis*. etc. — Ead. *orati. Romæ in ædibus Franc. Priscianensis 1545*, 4 (a) V. Clément. *Dibliothèque histor. et critique*, tom. III, pag. 251 seq. ubi in not. plures laudantur de hoc libro ipsoque Bessarione; memorantur quoque edit. Noriberg. 1593, 8, Lips. 1595, 8, et Isleb. 1603. — Ibid. pag. 248 seqq. recensentur eod. Romani et Aldinæ libror. in calumniat. Platonis. HARL.

21. *Declaratio aliquorum, quæ in oratione dogmatica* (supra n. 2) continentur, quæ Græcis notissima, Latinis ignota sunt. Incipit: *Notandum primo*. Apud Labbeum, t. XIII *Concil.* pag. 455, et Harduin. tom. IX, pag. 374 [v. ad nr. 1].

22. *De processione Spiritus S. ad Paulum II pontificem*. Et ad eundem *De errore paschatis*. MS. Venetiis in bibl. S. Marci. Fabr. *Fabre* cum aliis, qui putent, opuse. peculiare de process. Spir. S. a Bessar. ad Paulum II pontif. scriptum esse, et in bibl. Veneta Marc. asservari, errare, Theupol. docet in Lat. et Ital. Marci bibl. *codicum ms. pag. 75*, cum tantum sit *Proœmium* in libell. de process. Spir. S. (1) ad Paulum II. — Ideo l. c. ex codd. Marc. Lat. 133 et duobus seqq. qui multa continent Bessarionis scripta, *Proœmium* illud evulgatum est. HARL.

23. *Epistola ad Christophorum Morum, Venetorum principem*, data a. 1469, qua bibliothecam suam legat ad S. Marci (b). Exstat ad calcem Philobyblij Richardi Anguville de Buri, episcopi Dunelmensis, cum epistolarum philologicarum centuria, editi ex bibliotheca Goldasti, Francof. 1610, 8, et cum Herm. Conringii Præfatione, Lipsiæ 1674, 8. Eadem Bessarionis epistola primo loco legitur inter epistolas principum collectas ab Hieron. Ruscelli, et ex Italico Gallice factas per E. Belleforestum. Ejusdem argumenti litteræ Bessarionis ad senatum Venetum exstant apud Petrum Justinianum *Hist. Venetæ* libro VIII. De bibliotheca Bessarionis, quæ Venetiis etiamnum asservatur, vide *Iter Italicum* Mabillonii p. 33, et Montlucconi *Diarium Italicum* p. 41 seq. [et *Bibl. biblioth. ms. pag. 467*, ubi edita est Bessar. epistola, add. supra ad init. hujus §. HARL.] Indicem librorum utraque lingua, qui omnes. ferme manu exarati sunt, dedit J. Philippus Thomasinus in catalogo *ms. bibl. Venetiarum*, edito Utini 1650, 4, pag. 55-55, longe perfectiorem quam exhibuerant Possevinus in *Apparatu*, et Gregorius Sozomenus. Numerus voluminum 980. Confer Lambecium III, pag. 380, 381. Fabr. s. pag. 103; Kollar. cum hujus not. — In cod. Bodlei. 172 sive n. 2955, *Cat. Angliæ etc. vol. I*, et in vol. II, n. 2341, inter codd. Vossianos. — *Catalog. codd. et Latin. et Græcor. in illa biblioth. Veneta asservatorum*, moderatore Laur. Theupolo, jussu senatus edit. Venet. 1741, II vol. fol. ubi vis fere in hac *Bibl. Gr.* laudavimus. Utrumque volumen in fronte ornat Bessarionis card. graphica æm̄gies ex pereleganti pictura, quæ exstat Venetiis in schola S. Mariæ Charitatis. HARL.

24. *In illud Joannis XXI, 23: Si cum volo manere*, contra Trapezuntium. Hoc scriptum etiam Græce, perinde ut liber *De natura et arte*, exstat ms. [Venetiis in bibl. S. Marci inter Bessarionis libros.] in cod. 527. V. *Cat. codd. Gr. pag. 285*. Vide Thomasini catalogum p. 33. Fabr. Sidonii, [Viennensis episc. ad Veranium dialogi II. — *Bessarionis CPolit. patriarchæ disceptatio de ea parte Evangelii: Si cum volo manere*, edidit Jo. Alex. Brassicanus. Hagenov. 1532, 4. Vid. *Cat. biblioth. J. Petri de Ludewig*, part. 1, pag. 187 seqq., in primis Baumgart. *Nachricht. von merkwürd. Büchern*, tom. X, pag. 117 seqq.

LATINE VERSA E GRÆCO.

[Bessar. Latina versio orationis Basilii M. in illud: *Attende tibi ipsi*. Venet., in cod. Marc. 260; præit ep.

(a) Maittaire in *Ann. typogr. V*, part. 1, pag. 133 in ind. a. 1544 illam ed. prodisse tradit; sed a. 1545 notatur etiam in *cat. bibl. Pinell. tom. II*, pag. 190, n. 3634, item in I. Jac. Baueri *bibl. libror. rariorum*, etc., part. 1, pag. 76. Noriberg. 1770, 8.

(b) Paris. in *bibl. publ. cod. 3064*, n. 2. — *Sec. cat. Lat. bibl. Marc. Venet. p. 201*, exstat in cod. 496 Bessar. epistola data Bononiæ d. 12 Jul. 1455, ad Franciscum Foscari, Venetorum ducem, qua de urbis CPoleos expugnatione conqueritur, et ad res Italiæ componendas bellumque barbaris inferendum hortatur. — Ibid. in cod. 491 versioni Lat. Xenoc-

phontis. *Œconomicorum libri I* ab Leonard. Aretino facie præmittitur Bessarionis *Epistola ad Paulum II, de errore Paschatis*, quæ publicata est in *Cat. cit. p. 196* seqq. — Romæ in *bibl. Vatic. n. 3194, De destructione CPolit. ad Venetos*. V. Montluc. *Bibl. biblioth. p. 103. D.* — Ibid. p. 124 B. in ead. bibliotheca, n. 5356, *Epist. ad ducem Venetorum*. — Ibid. p. 510 B. C. Mediolani in *bibl. Ambrosiana, Bessar. de casu CPoleos, ad dominium Venetorum*; in eundem *Laudes; Exhortatio ad principes Italiæ contra Turcas*: ibid. est *Cat. bibliothecæ S. Marci Venetæ*. HARL.

(1) Et ideo proœmium libro in nostra editione præmisimus. Err.

nuncupatoria Bessar. ad regem Castellæ. V. Cat. codd. Gr. Marc. pag. 129. De versione Orat. Demosthen. v. ad n. 2. — Bessar. *Epistola* ad Eugenium IV pontif., præmissa versioni Basili M. ad Amphilo-
chium, a Georgio Trapezuntio factæ. Venet. cod. lat. bibl. Marc. 45. V. Cat. codd. Latinorum pag. 23. Do-
dori Siculi *Epistolas* e Græco Latine vertisse dicitur. V. *Thesaur. epistol. Lacrozian.* tom. I, pag. 297.

PARL.

25. *Libri quatuor Xenophontis de dictis et factis Socratis*, ad Julianum episcopum cardinalem Tusculanum. In variis Xenophontis editionibus, et separatim Lovanii 1535, 4.

26. *Aristotelis Metaphysicorum libri XIV* cum Bessarionis versione exstant in variis Philosophi editionibus, etiam in tom. postremo editionis eximia Aristotelis Græco-Latinæ Duvallianæ [i. hujus et seq. versiones in edit. oper. in calumn. Platonis, Romæ 1510 F]. Prodiit quoque hæc interpretatio Parisiis 1516, fol. apud H. Stephanum avum et ad calcem librorum contra calumniatorem Platonis. FABRIC. Venet. in bibl. Marc. cod. 490. Præf. Bessar. *Epistola* s. Præfatio, publici juris facta in Cat. codd. Lat. bibl. Marc. pag. 193 seq. et conf. el. Morell. in bibl. Gr. et Lat. tom. I, pag. 127, ac supra vol. III, pag. 257 sqq. et 505, atque 557. — Casentæ in bibl. Malatestia. V. Franc. Ant. Zachariæ *Iter litterar. per Italiam*, Venet. 1762, cap. 4, pag. 95. PARL.

27. *Theophrasti (1) Metaphysica*, Aristotelis Metaphysicis plerumque solita subjungi, ut dixi lib. III, cap. 9, §. 14 [cap. 7, vol. III, pag. 444, nov. ed.]

28. *Correctio interpretationis librorum Platonis De legibus a Georgio Trapezuntio compositæ*. Ad calcem librorum adversus calumniatorem. Fabr. Platonis Venet. in bibl. Marc. 229 et 250. V. Cat. codd. Latin. Marc. pag. 111. — De edit. Lucii Apuleii opp. etc. Romæ, in domo Petri de Maximo 1469, fol. et Præfat. J. Andréæ, in qua Bessar. summis laudibus extollitur. V. de Bure *Bibliogr. instructive belles lett.* tom. II, pag. 18 seqq. et Cardin. Quirin. lib. *De optimorum scriptorum editionibus, quæ Romæ primum prodierunt*, etc. ed. I. Ge. Schelhorn, pag. 209 seqq. — Differunt a cardin. Bessarione Bessario Asceta, v. supra, vol. X, pag. 136, et, nisi idem sit, Bessar. eremita Ægyptius, ejus laudes anonymus persecutus est, Gr. Venet. in bibl. Marc. cod. 555 fin. ac Lat. interprete Nic. Perotto, ibid. in cod. Lat. 155, V. Cat. cod. Gr. Marc. pag. 288, et codd. Lat. p. 78. — Bessar. monachus, ad quem *Epistolæ* missæ exstant Romæ in bibl. Vaticana, n. 5356. V. Montfauc., *Bibl. biblioth. ms. p. 125 B.* — Bessar. hieromonachus. V. Procop. infra, vol. XI, pag. 781 vet. ed. Ejus iam in mortem Theodoræ, Paris. B. V. Montfauc. l. c. pag. 1051. A. PARL.

(1) Hanc idiographam et lectu dignissimam præposuit notam immortalis ille Bessarion codicis S. Marci Venet. 274, in quo Theophrasti *Historia plantarum*: Βησσαρίων, Ἑλλήν τῶ γένει, τῆ δ' ἀξίᾳ, τῆς Ῥωμαίων καθολικῆς Ἐκκλησίας καρδηνάλης.

Τὴ παρὸν περὶ φυτῶν βιβλίον εὐρηται μὲν ἐν ἀδύτοις· οὐ γὰρ πολλοῖς ὁμοίοις ἐστὶν ἐντυχιῶν· ἀδέσποτον δὲ γε καὶ ἀνεπίγραφον. Οἴονται δὲ τινες αὐτὸ Θεοφράστου εἶναι· ἔοικε μὲντοι τῷ Ἀριστοτελικῷ χαρακτῆρι, καὶ πολλὴν πρὸς τὰ ἐκείνου ἐν ἅπασιν ὁμοιότητα σώζει. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ὁμοῦ ἀπογνωστέον αὐτὸ Θεοφράστου εἶναι· τὸ μὲν, ὅτι περὶ πάντων ὧν Ἀριστοτέλης καὶ αὐτὸς Θεοφράστης συνεγράψατο, οὕτως ἐν πᾶσιν ἀπομαζάμενος τὸν διδάσκαλον, καὶ τοσαύτην σὺν ὁμοιότητα πρὸς ἐκεῖνον, ὅσην πρὸς πατέρα υἱὸς γνήσιος· ὥστε μὴ εἶναι διακρίνειν μεταξὺ τῶν ἐκατέρου συγγραμμάτων, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν αὐτοῦ Θεοφράστου χρήσεων τε καὶ τεμαχιῶν τινῶν, ἃ ἐνίοτε οἱ τὸν Ἀριστοτέλην ἐπεξηγούμενοι, εἰς μαρτυρίαν οὐ βούλονται, πράγουςιν. Τὸ δὲ καὶ ὅτι ἕτερον περὶ φυτῶν σύγγραμμα, εἰς τρία βιβλία διηρημένον, φέρεται κοινῶς παρὰ πᾶσιν Ἑλλήσιν ἅμα καὶ Λατίνοις εὐρισκόμενον, τῷ Ἀριστοτέλει ἐπιγεγραμμένον ὀνόματι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Λατίνου, περὶ πλείτου καὶ τοῦ παντός Ἀριστοτέλην τε καὶ τὰ ἐκείνου, ὡς τὸ εἶδος, ποιουμένους συγγράμματα, πάντα τὰ παρ' ἡμῖν τὰ νῦν εὐρισκόμενα Ἀριστοτέλου, ἔχειν, ἀνεπὶ τοῦ παρόντος περὶ φυτῶν βιβλίου, μέγα τεκμήριον τοῦ Θεοφράστου δεῖν ἐπιγράφεσθαι τῷ παρόντι βιβλίῳ πατέρα. Ἔπει ἀπὸ Χριστοῦ α υ μ ε', ἀπὸ δὲ κτισσεως κόσμου, ς φ ν γ'.

Idem eruditissimus cardinalis ibidem prælo infra :

Ἰστέον, ὡς ἐπιόντες τῇ περὶ τῶν ἐν ταῖς τροφαῖς δυνάμεων Γαληνοῦ, εὐρομεν αὐτὸν ἐν κεφαλῇ ὀγδόῃ περὶ τρωπῶν καὶ ὀλύριον καὶ ζειῶν ἐπιγεγραμμένον, μεμνημένον γρησείδης τινος καὶ μαρτυρίας ἐκ τοῦ ἑβδόμου περὶ φυτῶν Θεοφράστου, ἢ καὶ ἐστὶν ἐκκειμένη κατὰ ῥῆμα, ἐνταῦθα ἐν τῇ ὀγδόῃ βιβλίῳ, ὡς καὶ παρ' ἡμῶν σεσημειωται. Ἦθεν ἐστὶν ἀποφήνασθαι θαρρύντως, Θεοφράστου τὸ παρὸν περὶ φυτῶν σύνταγμα εἶναι. Τοῦ δὲ τῶν μὲν Γαληνῶν ἐν ζ' φάναι βιβλίῳ εὐρισκῆσθαι, ἐνταῦθα δὲ ἐν ὀγδόῃ, τὴν χρῆσιν ἐκείνην κείσθαι, τὴν τοῦ γρησείδης ἡμαρτημένην αἰτιατέον διαίρεσιν. Ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως, ἦν Γαληνὸς ἐν τῷ η' τοῦ προειρημένου βιβλίου κεφαλῇ εἰς ἐνδειξίν οὐ βούλεται, παράγει· ε τῶν δὲ δικαίων κριθῶν καὶ ὁμοίων πυρῶν, ὅσον ζειᾶς, τήφης, ὀλύρης, βρώμου, αἰγίλιος, ἰσχυρότατον καὶ μάλιστα καρπιζόμενον, ἢ ζειᾶ· καὶ βαθύριον, καὶ πολύριζον, καὶ πολυχάλαμον, καὶ παχυχάλαμον. Ὁ δὲ καρπὸς κουφότατος, καὶ προσφιλές πᾶσι τοῖς ζώοις, καὶ πᾶσιν ἐπιζήσ. Ἦ δὲ τήρη πάντων κουφοτάτη· καὶ γὰρ μονοχάλαμον, καὶ λεπτοχάλαμον· διὰ καὶ χώραν ζητοῖ λεπτήν, οὐχ ὡσπερ ἡ ζειᾶ λεπράν καὶ ἀγαυήν. Ἐτούτων μὲν οὖν ὡς τοῦ Θεοφράστου μέμνηται Γαληνός· ταῦτα δὲ κατὰ ῥῆμα ἐκκεῖται οὐπερ εἰρήκαμεν. Ἔπει ἀπὸ Χριστοῦ α υ μ ε'.

Θεοφράστου φιλοσόφου περὶ φυτῶν ἱστορίας καὶ γενέσεως.

Κτήμα Βησσαρίωνος καρδηνάλως τοῦ τῶν Τούσκλων.

Liber B. Cardinalis Tusculani.

π

T (id est, τόπος) α γ'.

Locus 75, id est, pluteus bibliothecæ Bessarionis, in quo servabatur hic codex.